

<i>Tom C. Bergroth & Antti Matikkala</i> Vapen för finska storkorsriddare av Dannebrogorden ..	369
<i>Lyder Marstrander</i> Endringer i norsk lovgivning om kommunevåpen og kommuneflagg	405
Heraldisk litteratur siden sidst	412
Henrik Berner 1918–2016	414
Kardinal Andrea Cordero Lanza di Montezemolo 1925–2017	415

Hæfte nr. 117 er udgivet med støtte fra Alnefelts Legat.

HERALDISK TIDSSKRIFT

Udgives af SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA, hvis medlemmer modtager det gratis. Tidsskriftet udkommer med to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år DKK 260,-. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte. Ældre numre af Heraldisk Tidsskrift kan købes, hvis oplag haves.

Redaktør

Seniorrådgiver, cand.mag. Kaare Seeberg Sidselrud, AIH, FSA Scot, Granebakken 9, N-1284 Oslo, Norge – sidselrud@heraldik.org

Redaktion

Fhv. heraldisk konsulent, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, AIH, Danmark – bartholdy@heraldik.org
Forsker, Ph.D. Øystein Ekroll, FSA, Nidaros Domkirkes Restaureringsarbejder (NDR), Norge – ekroll@heraldik.org
Ph.D. Antti Matikkala, AIH, FSA, FRHistS, Finland – matikkala@heraldik.org
Rådman, adj. univ.lektor, jur.dr Martin Sunnqvist, aih, Lunds universitet, Sverige – sunnqvist@heraldik.org

Redaktionsråd

Visiting Fellow, D.Phil. Adrian Ailes, AIH, FSA, FRHistS, Bristol University, UK
Ortopædkirurg, dr. med. Halldór Baldursson, Island
Amanuens, ordensintendent, fil.kand. Tom C. Bergroth, AIH, Åbo Landskapsmuseum, Finland og
Kungl. Maj:ts Orden, Sverige
Professor Emeritus, Ph.D., D.Phil. D'Arcy J. D. Boulton, FRHSC, FSA, AIH, ICOC (Medieval Institute, University of Notre Dame; Trinity College and Pontifical Institute of Mediaeval Studies, University of Toronto)
Konservator, cand. philol. Terje Bratberg, Norge
Heraldisk rådgivere, fil.mag. Wilhelm Brummer, aih, Finland – brummer@heraldik.org
Universitetslektor, docent, jur.dr., fil.kand. Eric Bylander, Uppsala universitet, Sverige
Ph.D. Clive Cheesman, FSA, Richmond Herald, College of Arms, England
Cand.scient. Steen Clemmensen, AIH, Danmark
Fil.dr. Inga von Corswant-Naumburg, Sverige
Førsteamanuensis, dr. polit. Jan Oskar Engene, Universitetet i Bergen, Norge
Fil.dr.h.c. Vigdís Finnbogadóttir, Islands forhenværende Præsident, Island
Professor emerita, dr.philos. Erla Bergendahl Hohler, FSA, Universitetet i Oslo, Norge
Cand.mag. Poul greve Holstein, Danmark
Statsheraldiker, kammarherre, fil.dr. Henrik Klackenborg, AIH, Riksarkivet, Sverige
Museumsinspektør, cand.arch. Peter Kristiansen, Rosenborg Slot, Danmark
Professor, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, AIH, FRHistS, Københavns Universitet, Danmark
Førstebibliotekar, cand.real. Harald Nissen, NTNU, Gunnerusbiblioteket, Norge
Kgl. ordenshistoriograf, f. d. riddarhusgenealog, fil.kand. Per Nordenvall, AIH, Riddarhuset, Sverige
Elizabeth Roads, LVO, AIH, FSA, Lyon Clerk & Snawdown Herald, Court of the Lord Lyon, Skotland
Professor, dr.phil. Georg Scheibelreiter, AIH, Institut für Österreichische Geschichtsforschung, Øststrig
Fil.dr. Leif Tengström, aih, Finland
Vicedekan, universitetslektor, jur.dr., docent Elsa Trolle Önnerfors, Lunds Universitet, Sverige

© Societas Heraldica Scandinavica 2018

ISSN 0040-6966

Grafisk produktion: Høgenhoff Media
Sat med 10/12 pkt. Arno Pro
Papir: 130 gram Arctic Volume White

Materialet i denne publikation er omfattet af den norske *Åndsverkløvens* bestemmelser. Uden særlig aftale med Societas Heraldica Scandinavica er enhver fremstilling af kopier og tilgængeliggørelse kun tilladt i den udstrækning, som noget sådant er hjemlet i lov eller tilladt som følge af en aftale med Kopinor, *interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk*.

Vapen för finska storkorsriddare av Dannebrogorden¹

Av Tom C. Bergroth & Antti Matikkala

TITLE: The arms of the Finnish Knights Grand Cross of the Order of the Dannebrog

ABSTRACT: The article analyses the arms of the Finnish Knights Grand Cross of the Danish Order of the Dannebrog. According to the statutes of the Order, the Knights Grand Cross were required to deliver a painting of their arms, but only 21 out of the 38 Finns, who received the Grand Cross between 1917 and 1961, did so. Since 1961, arms have been painted for foreign Knights Grand Cross only in exceptional cases. Among the 21 Finns whose arms were painted were several leading politicians, diplomats and generals. Also non-noble Finnish Knights Grand Cross of the Order of the Dannebrog are entitled to use an open tournament helmet, but those appointed after the Second World War decided to use the normal closed helmet. Many charges in the arms designed during the 1920s and 1930s refer to the newly gained national independence, while the post-Second World War arms designed by Gustaf von Numers and Kimmo Kara are more personal in their character and herald the beginning of the renaissance of the non-noble Finnish arms. Armorial references to the Finnish Dannebrog arms are also discussed.

KEYWORDS: Finland, coats of arms, the Order of the Dannebrog, diplomacy, 20th century

AUTHOR INFORMATION: Tom C. Bergroth, Curator of the Swedish Royal Orders of Knighthood and the Museum Centre of Turku/Åbo, Finland, tom.bergroth@turku.fi

Antti Matikkala, Ph.D., University of Helsinki, Finland, antti.matikkala@helsinki.fi

I samband med republikens president Mauno Koivistos statsbesök till Danmark 1983 arrangerade *De Kongelige Ordeners kapi-tel* i samarbete med Åbo landskapsmuseum en specialutställning – *Roser og løver på kors og skjold* – på Christiansborgs slott i Köpenhamn. Här presenterades finsk heraldisk formgivning såväl i de finska ordenstecknen som finska Elefantriddares och Dannebrog-

ordens storkorsriddares vapen.² Denna mindre utställning var den första som försökte kort presentera i ett retrospektiv den heraldiska formgivningen i finska personvapen från självständighetens början till nutid. Det heraldiska resultatet av två skilda tidsepoker kan i korthet sammanfattas på följande sätt. Under de två första årtiondena framhäver vapenbilderna i den ledande, då-

tida finska eliten i de flesta fallen den nyligen vunna självständigheten och en nationell identitet. I motiven för till storkorsriddare av Dannebrogorden efter krigen utnämnda personer framträder i första hand en personlig identitet eller symboler som anknyter till den vapenförandes yrke eller arbete. De senare representerar även den nya kraftfulla formgivningen i finsk heraldik.

Dannebrogorden

Kung Christian V av Danmark instiftade 1671 Dannebrogorden i en klass. Dess första statuter är från 1693 då dess äldre och högre motsvarighet Elefantorden erhöll nya statuter. Med den franska Hederslegionen som förebild beslöt kung Frederik VI 1808 att utvidga Dannebrogorden till att omfatta fyra klasser och ett tecken (*Dannebrogsmændenes hæderstegn*).³ De tidigare riddarna blev nu storkorsriddare men själva ordenstecknet bibehölls oförändrat. Den ursprungligen endast för adliga avsedda rätt exklusiva orden kunde efter reformen tilldelas såväl egna som utländska medborgare för militära och samhällseliga insatser. Fr.o.m. 1951 kan orden även tilldelas kvinnor.

Enligt statuterna av 1693 skulle riddare av orden – fr.o.m. 1808 storkorsriddare – efter sin utnämning till ordenskapitlet inleverera en avbildning i färg av sitt vapen. På basen av teckningen uppmålas ett fullständigt vapen i mittpartiet på en svart sköldplåt i dekorativ barockstil.⁴ Mittpartiet omges av ordens band från vilket nedtill hänger det ursprungliga ordenskorset med briljanter från 1671.⁵ Utmed ytterkanten målas med vita versaler DOM: [INUS] (herr) riddarens namn samt datum

för utnämning. De färdiga sköldarna upphängs i Frederiksborgs slottskapell i Hillerød som särskilt inreddes för detta ändamål åren 1693–1694. Därtill uppmålas vapnet i en särskild matrikel eller vapenbok, vilken förvaras i ordenskapitlets arkiv.⁶ Närmast på grund av utrymmesbrist i kyrkan och av kostnadsskäl upphörde man med att måla upp sköldar för utländska storkorsriddare genom beslut av den 2 januari 1961.⁷ Tyvärr upphörde även bruket med att måla in utländska riddares vapen i matrikeln. Efter 1961 har endast i några speciella undantagsfall en vapensköld målats upp för en utländsk riddare.⁸

Merparten av storkors av Dannebrogorden, vilka har tilldelats utlänningar, har givits i samband med statsbesök som en diplomatisk utväxling av ordnar på minister–generalsnivå. Även ambassadörer, stationerade i Köpenhamn, har vid avgång från posten tilldelats storkors.⁹ Redan fr.o.m. 1860-talet tilldelades årligen i medeltal tolv utlänningar storkors av orden. Av finnar, vilka erhållit storkors före Finlands självständighet, kan nämnas konteramiral Oscar von Kraemer 1883, vars vapen målades in i matrikeln av kungliga vapenmålaren Herman Funch 1895. Den finskfödde forskningsresanden A. E. Nordenskiöld erhöll storkorset som svensk medborgare 1880.¹⁰ Samma år adlades han i Sverige med friherrlig rang och erhöll ett vapen motsvarande hans nya rang, vilket levererades in till ordenskapitlet i Köpenhamn. Christian X förlänade under sin regering 1912–1947 i medeltal årligen 14 storkors till utlänningar då antalet storkors för perioden uppgick till 484. Frederik IX förlänade åren 1947–1972 402 storkors till utlänningar, eller i medeltal 16 per år.¹¹

Ill. 1: Rafael Erichs vapenförlag, som inte godkändes av kungl. vapenmålaren Hans Chr. Gether-Caspersen. Foto Ole Villumsen Krog.
Proposal for the arms of Rafael Erich, which was not accepted by the Royal Herald Painter Hans Chr. Gether-Caspersen. Photograph Ole Villumsen Krog.

Ill. 2: Rafael Erichs vapen i Dannebrogordens vapenmatrikel, målat av Hans Chr. Gether-Caspersen. Foto Ole Villumsen Krog.
Rafael Erich's arms in the armorial of the Order of the Dannebrog, painted by Hans Chr. Gether-Caspersen. Photograph Ole Villumsen Krog.

Av kungliga vapenmålarens hand

Under Finlands självständighet fram till 1961 mottog i allt 38 finnar ordens storkors. Av dem inlevererade 21 en teckning av sitt vapen (se bilaga). Det är värt att notera att ordenskapitlet bad särskilt om en vapenteckning men en del av de finska storkorsridhare sände även in en vapenbeskrivning. Kimmo Kara som utvecklade en finskspråkig terminologi för blasonering gjorde först år 2010 för den finska versionen av denna artikel beskrivningar av sina två vapen, vilka han formgav på 1950-talet. Detta förklaras delvis av att när det slutgiltiga vapnet målades upp så brukade de danska vapenmålarna avvika i vissa detaljer från de insända förlagorna till ett vapen.

Vapenmålaren Hans Chr. Gether-Caspersen (1866–1939), som verkade från 1919 till sin död, följde rätt troget de inlevererade förlagorna och hans målningsteknik var relativt platt.¹² I frågan om statsminister Rafael Erichs vapen tog Gether-Caspersen ställning rätt kraftigt beträffande vapnets konstruktion. Erich, som tilldelats storkorset 1920, levererade in 1925 ett rätt grovt skissat förslag till vapen (Ill. 1) som innehöll ett heraldiskt färgfel men i övrigt beträffande vapenbilderna var heraldiskt helt korrekt. Förutom rosen, som hänfördes till Finlands vapen, symboliserade grankvisten Erichs roll som en aktiv "självständighetsman". Grankvisten hade snabbt under våren 1918 blivit den första nya nationella symbolen för det självständiga Finland. Trupperna vilka förbe-

Ill. 3: J. O. Söderhjelm's vapensköld som storkorsridhare av Dannebrogorden, målad av Franz Šedivý. Foto Ole Villumsen Krog.

J. O. Söderhjelm's arms as Knight Grand Cross of the Order of the Dannebrog, painted by Franz Šedivý. Photograph Ole Villumsen Krog.

redde sig för intagningen av Tammerfors uppmanades att som kännetecken bära i huvudbonaden en grankvist och som Jukka I. Mattila anför, "Tammerforsstriderna ikoniserade grankvistemblemet för krigarna i den vita armén".¹³ Grankvisten blev ett synnerligen populärt emblem och kom ofta att användas före andra världskriget i den heraldiska formgivningen av fanor, ordens-tecken och också till uniform. Gether-Caspersen gjorde ett eget motförslag som målades upp efter att Erich godkänt det. Gether-Caspersen korrigerade färgfelet och belade stolpen med tre rätt naturalistiska

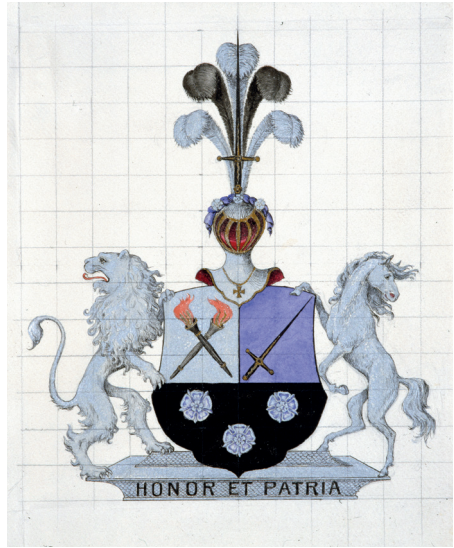
grankvistar (Ill. 2). I sin förklaring för Erich fäste Gether-Caspersen även uppmärksamheten på det betydelselösa dekorativa emblemet kring skölden. I sitt eget förslag tillfogade han en hjälm vars täcke visserligen undantagsvis är enfärgat – i regel upprepar hjälmtäcket huvudtinkturerna i ett vapen, metallen och en eller flere färger. Utgående från detta kan man dra den slutsatsen att vapenmålaren själv inte var särskilt väl insatt i heraldikens värld.

Den tyske Johannes Britze (1895–1960), som verkade som vapenmålare 1940–1945 och tvingades av politiska skäl lämna uppdraget, var en högkvalificerad heraldisk konstnär som är känd främst för sina exlibris i kopparsticksteknik.¹⁴ Britze var en självständig konstnär som inte nöjde sig med att kopiera förlagorna som sådana utan målade dem helt i sin egen stil. Hans efterföljare Franz Šedivý (1888–1973) som målade fram till 1967, fortsatte på samma linje och gav varje sköld sin egen konstnärliga stämpel i dess slutliga form.¹⁵ Aage Wulff (1918–2003) som verkade som vapenmålare 1967–1994 var den mest betydande danska heraldiska konstnär under det sena 1900-talet som var känd för sin kraftfulla, expressiva stil.¹⁶ Han målade 1975 det sista vapnet för en finsk ridhare utnämnd före 1961. Både Šedivý och Wulff respekterade dock så högt Gustaf von Numers arbeten att i deras versioner av vapnen finns knappt spår av deras egen stil.¹⁷ Šedivýs egen stil kommer bättre fram i hans tolkning av den 1693 adlade ätten Söderhjelm's vapen (Ill. 3) för förutvarande justitieminister J. O. Söderhjelm 1958.¹⁸

Det finns skäl att observera att, med undantag av general Rudolf Waldens vapen,

i alla före 1948 utnämnda också icke adliga finska storkorsriddares vapen förekommer olika typer av bygelhjälm. Den öppna (tornér)hjälm blev ett adligt privilegium i det svenska riket 1762 medan de i Danmark ofrälse Dannebrogordens storkorsriddare jämföras med innehavare av personligt tjänsteadelskap (rangadel) och därmed anses berättigade att föra en hjälm som är vänd till höger och av vars fem gyllene galler fyra är synliga. Rätten att föra en dylik gallerhjälm tillkommer även utländska storkorsriddare och är således även för finnarnas del helt korrekt.¹⁹ Just en sådan gallerhjälm finns dock inte i de finska Dannebrogvapnen och bruksrätten ärvs inte heller av storkorsriddares ofrälse efterkommande.

Exceptionella är däremot sköldhållarna i Finlands sändebud i Köpenhamn åren 1919–1927 K. G. Idmans vapen (Ill. 4).²⁰ I svensk och finsk heraldik är sköldhållare ett särskilt kännetecken för adelskap och förekommer i första hand i grevliga och friherrliga släktvapen, endast i undantagsfall i lågadliga vapen. Idman hörde till en präst- och ämbetsmannasläkt och hans far hade varit borgerskapets riksdagsrepresentant.²¹ En gren av släkten Idman hade adlats 1814 under namnet Idestam, men K. G. Idmans vapenförslag har inga referenser till detta. Till sin konstruktion är vapnet såtillvida exceptionellt att skölden är delad och övre fältet kluvet. "Kunskapens facklor" förekommer i adlade finska universitetsmäns vapen samt svärdet som rättvisans symbol är bägge särskilt karaktäristiska symboler för en professor i juridik som även verkat som ledamot av Haags internationella förlikningsdomstol.²² Svärdet återkommer i hjälmprydnaden

Ill. 4: K. G. Idmans vapenförslag. Foto Ole Villumsen Krog.

Proposal for the arms of K. G. Idman. Photograph Ole Villumsen Krog.

den och rosorna på motsvarande sätt som extra tilläggsdekorationer i den något dubiösa hjälmbindeln.

Den unga republikens riddarvapen

Största delen av de finnar som mottog Dannebrogordens storkors hade inte ett ärftligt vapen varför de måste överväga att skaffa sig ett sådant i samband med sin utnämning. En fördröjning på flere år var vanligt mellan utnämning och färdigställandet av skölden. Danmarks sändebud i Helsingfors 1921–1948, kammarherre Flemming Lerche, hade stora svårigheter att uppmuntra de finska riddarna för att sköta om sin vapenfråga.

Ill. 5: Eric O. W. Ehrström: Carl Enckells vapen. Foto Ronny Andersen.

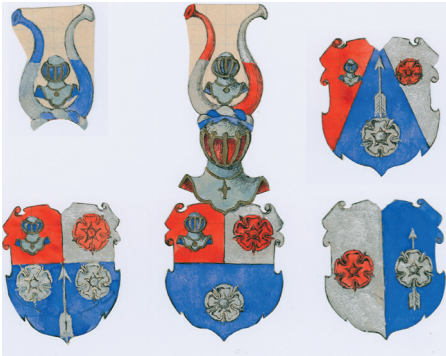
Eric O. W. Ehrström: Arms of Carl Enckell. Photograph Ronny Andersen.

Lerche skrev år 1929: "Det er et haardt Arbejde at faa Finner, der er blevet Storkors af Dannebrog, til at indsende Afbildninger af deres Vaaben. Det kostede mig flere Aar at faa selv Folk som Erich og Enckell til at opfylde denne Pligt. [...] Man maa erindre, at mange af de Finner, der bliver Storkorsridere, aldeles ikke aner, hvad de skal stille op, naar der siges, at de skal indsende Afbildninger af Skjoldemærke og Symbola. De skyder derfor Sagen længere og længere ud, og vor Klapjagt bliver vel endog tilsidst misforstaaet." Efter Lerches forslag beslut ordenskansler, prins Harald den 28 augusti 1929 att "Ordenskapitlet maaske ikke strængt insistere i nærværende Tilfælde".²³

Under det självständiga Finlands första årtionden fanns emellertid just inte egentliga vapenkonstnärer. Axel Gallen-Kallela var känd som formgivare av utmärkelsestecken, professor Carolus Lindberg för sin del som

skapare av militära fanor. Som första egentliga formgivare av personvapen kan anses vara konstnären Eric O. W. Ehrström (1881–1934) vars betydelse för den finska heraldiken motsvarar vad skulptören Emil Wikström betydde för den finska medaljkonsten före krigen. Tuomas Hyrsky, som har forskat i Ehrströms heraldiska produktion, har konstaterat att "Ehrströms utveckling på kort tid till sin tids ledande heraldiker i Finland är ett bevis för hans konstnärliga begåvning samt förmåga att lära sig att tillägna sig nya saker".²⁴ Ehrström ägde ett litet men användbart heraldiskt handbibliotek,²⁵ men av allt att döma var han inte särskilt djupt insatt i vapnet som helhet visavi komposition och proportioner. Bl.a. Hugo G. Ströhl's heraldiska atlas,²⁶ som ansågs som ett grundläggande verk för konstnärer och grafiker på olika områden, verkar att ha varit okänd för Ehrström. Hans högra hand måste amputeras på hösten 1928.²⁷ Det är möjligt att hans hustru och konstnär Olga fullbordade efter denna händelse färdigblivna, tekniskt mycket högt stående vapen.

De första finska representanterna för det självständiga Finland förlänades Dannebrogordens storkors i samband med riksförståndare Gustaf Mannerheims statsbesök till Danmark i februari 1919. När utrikesministeriet i juli 1919 förmedlade ordensbrevet till dåvarande utrikesminister Carl Enckell ombads han samtidigt att inkomma med en bild av sitt monogram och valspråk för ordens vapenbok.²⁸ Enckell levererade en bild av sitt sigill 1920,²⁹ men ett fullständigt vapen (Ill. 5), vilket skapades av Ehrström, blev färdigt först 1926. Konstnären hörde till Enckellska släktkretsen.³⁰ Vapnet kan beskrivas som

Ill. 6: Skisser för Hjalmar J. Procopés vapen. Finlands Riksarkiv.

Sketches for the arms of Hjalmar J. Procopé. The National Archives of Finland.

följer: ”I blått fält nedtill en vågrätt vilande halvmåne belagd med två korslagda pilar med spetsarna nedåt, upptill en femuddig stjärna, allt av guld. Pilskäften av silver. En öppen hjälm med hjälmtäcke i grönt och guld, hjälmbindel i silver och blått. Som hjälmprydnad symbolen för järn, av guld, ur vars yttre kant skjuter ut lågor av guld. På bägge sidor om hjälmprydnaden ett spjut av guld med en flagga. På det högra spjutet en röd flagga med Finlands lejon och rosor, på det vänstra en flagga av silver med ett blått kors.”³¹

Som Hyrsky har konstaterat: ”Vapnet innehåller inga heraldiska färgskiftningar och dess figurer är tydligt tecknade och tillräckligt stora.”³² Nuförtiden är det dock regel att hjälmtäcket och hjälmbindeln oftast upprepar ett vapens huvudtinkturen. Järnsymbolen åsyftar metallindustrin. Enckell hade ju verkat som verkställande direktör för Maskin- och Brobyggnads Aktiebolaget samt som vice ordförande i Finska Metallindustrins Arbetsgivarförbund. Lejonflag-

Ill. 7: Skisser för Hjalmar J. Procopés vapen. Finlands Riksarkiv.

Sketches for the arms of Hjalmar J. Procopé. The National Archives of Finland.

gan var ”det självständiga finska rikets egen flagga”³³ ända fram t.o.m. den 29 maj 1918 då den blåvita korsflaggan fastställdes. Flaggorna i hjälmprydnaden hänsyftar utan tvivel på Enckells verksamhet under Finlands självständighetsprocess: år 1917 verkade Enckell som siste ministerstatssekreterare i S:t Petersburg och följande år redan som utrikesminister under den blåvita flaggan.³⁴ Även Svenska folkpartiet använde lejonflaggan som sin symbol. Men fastän Enckell också var medlem i partiet så har den knappast här en partipolitisk betydelse. Enckells ”partipolitiska insatser begränsade sig till en kort period i stadsfullmäktige i Helsingfors åren 1912–1914.”³⁵

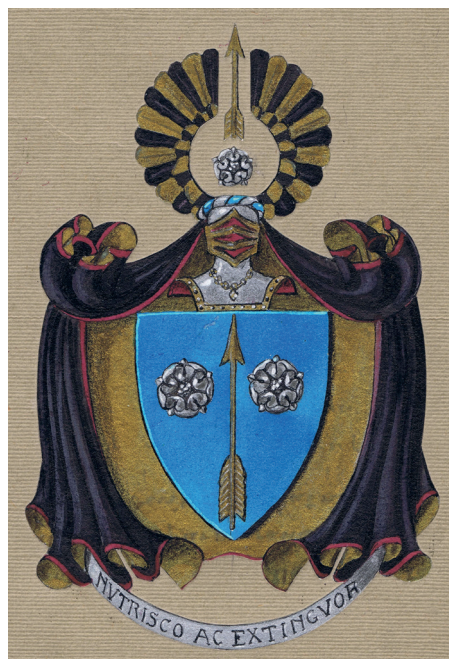
Som Harald Hornborg har konstaterat har flertalet av familjen Procopés medlemmar ”varit gifta med adliga.”³⁶ Detta återspeglas även i vapnet som komponerades för handels- och industriminister Hjalmar J. Procopé.³⁷ I hans arkiv finns ett antal skisser för vapnet (Ill. 6, 7, och 8).³⁸ Den röda rosen

Ill. 8: Theodor af Reeths förslag för Hjalmar J. Procopés vapen (1926). Finlands Riksarkiv.
Theodor af Reeth's proposal for the arms of Hjalmar J. Procopé (1926). The National Archives of Finland.

i skisserna hänсыftar på Procopés mors släkt – von Törne (adliga ätten nr 121 på Finlands riddarhus) – och deras vapen. En öppen tornérhjälm av silver i ett rött fält är från adliga ätten von Essens (nr 58 på Finlands riddarhus) vapen. Procopés mormor var född von Essen. Pilen är hämtad från Procopés fars stamvapen på mödernet – Lybecker (friherrliga ätten nr 119 på Sveriges riddarhus). Även de skisserade hjälmprydnaderna baserar på Lybeckerska buffelhorna.

En av skisserna (Ill. 8) är signerad år 1926 av borgmästare Theodor af Reeth (1867–1927), som föreläste om "Heraldica Fennica" på Helsingfors universitet och höll att för-

Ill. 9: Eric O. W. Ehrström: Hjalmar J. Procopés vapen. Foto Ronny Andersen.
Eric O. W. Ehrström: Arms of Hjalmar J. Procopé. Photograph Ronny Andersen.

bereda ett verk med samma namn. Statsrådet avsåg dock af Reeths anhållan om ett stort anslag för tryckning av arbetet och det förblev opublicerat.³⁹ Bortsett från pilens tinktur och hjälmprydnadens horn, är vapenkompositionen färdig i af Reeths vapenmålning. Ett normalt hjälmtäcke förekommer i två av de tidigare skisserna (Ill. 7), men en anteckning i en av dem (A.) visar att tanken var att byta detta till en "Rådsherremantel".

Den slutliga vapenförlagan (Ill. 9) är av Ehrström. Hans vapenbeskrivning för teckningen, vilken skickades till Danmark lyder: "en blå sköld med en i mitten ställd, vertikalt

uppåtriktad pil och på vardera sidan om denna en silverros; hjälm med krans i blått och silver samt vingar i svart och guld omslutande en ros i silver och ovan denna en gyllene pil; täcke i svart och guld med purpurrand.” Ehrström tecknade vingparet i den för den heraldiska konsten sällsynta *art deco*-stilen.⁴⁰ Även det svarta, purpurkantade och gulfodrade hjälm-täcket är mycket egendomligt. Som ett heraldiskt fel kan anses den detalj att pilen och rosen i hjälmprydningen ”svävar i luften”. En annan intressant detalj är den heraldiska rosen, vilken Ehrström tecknade med två blad uppåt. Även om nutida heraldiker gärna framhåller att av rosens blad ”ett måste vara uppåt”⁴¹ så började i Finland denna uppfattning att bli rådande först på 1930–1940-talen och påverkad av Arvid Berghman.⁴²

År 1929 ritade Ehrström vapnen för rektor Antti Tulenheimo (tid. Thulé) vid Helsingfors universitet och generalmajor Rudolf Walden, vilka bägge tilldelats Dannebrogordens storkors i samband med kung Christian X:s statsbesök till Finland året dessförinnan. Dessa två vapen åskådliggör tydligt den inre ojämnheten i Ehrströms heraldiska produktion, vilket delvis kan bero på beställarnas önskemål. I Tulenheimos eleganta och enkla, talande vapen (Ill. 10) finns i svart fält tre ur en stam stigande lågor, allt av guld. Waldens vapen (Ill. 11) i motsats återspeglar rätt detaljrikt dennes verksamhet. I den 1957 utkomna biografen över Walden beskrivs hans vapen på följande sätt: ”Det blåa fältet delas av en sträng av silver [enligt modern terminologi] i blått fält en stolpe av silver” i vilken tre gröna granvistar. I höger fält en fabrik av guld, till

Ill. 10: Eric O. W. Ehrström: Antti Tulenheimos vapen. Finlands Riksarkiv.

Eric O. W. Ehrström: Arms of Antti Tulenheimo. The National Archives of Finland.

Ill. 11: Eric O. W. Ehrström: Rudolf Waldens vapen. I privat ägo, foto Maria Arponen.

Eric O. W. Ehrström: Arms of Rudolf Walden. Private collection, photograph Maria Arponen.

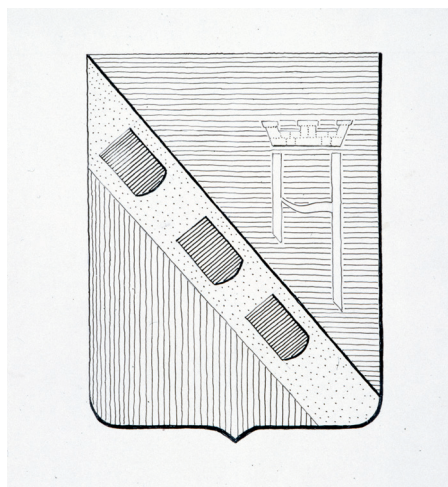

Ill. 12: E. N. Setäläs vapenförslag. Foto Ole Villumsen Krog.

Proposal for the arms of E. N. Setälä. Photograph Ole Villumsen Krog.

vänster en kärve av guld. Som hjälmprydnad en stål hjälm med frihetskrigets symboler. Skölden kröns av en eklövsgirland i vilken är fäst ett Dannebrogens riddartecken.”⁴³ Denna beskrivning grundar sig på Ehrströms originalteckning. I den danska versionen har riddartecknet tagits bort då ordenstecknet har sin givna plats under skölden. Symbolerna i vapnet åsyftar pappersindustrin, frihetskriget och lantbruket. Walden ägde nämligen Rapala gård.

Den tyska stålhyälmen m/16 i Waldens sköld är exceptionell i finsk heraldik. I tyska borgerliga släktvapen började denna s.k. hornhyälm komma i användning i stället för den traditionella stickhyälmen redan 1918–1920. Orsaken till detta var utan tvekan den strax efter världskrigets slut grundade frontveteranorganisationen *Stahlhelm* (stålhyälm)

Ill. 13: Rudolf Holstis skrafferade vapen. Foto Ole Villumsen Krog.

The hatched arms of Rudolf Holsti. Photograph Ole Villumsen Krog.

och dess namn samt hyälmen som en särskild symbol. Men först på 1930-talet blev dess användning vanligare i Tyskland.⁴⁴ Walden hade verkat som krigsminister åren 1918–1919, men officiellt godkändes ”den tyska hyälmens införande i armen” av krigsminister Bruno Jalander i april 1920.⁴⁵ Enligt beslut i den uniformsförordning, vilken riksföreståndare Mannerheim undertecknat och hade kontraserats av Walden 1919, angavs att vid paradtillfällen i huvudbonaden på vänster sida skulle fästas ”en konstgjord grön grankvist [av metall].”⁴⁶ Detta åsyftas med grankvisten i Waldens hyälmprydnad, vilken aldrig i verkligheten användes med hyälm.

Teckning av vapnet för Finlands sändebud i Danmark, E. N. Setälä (Ill. 12), vilken tillställdes ordenskapitlet och målades upp 1929, är osignerad men kan med all säkerhet

Ill. 14: Rudolf Holstis vapen i Dannebrogordens vapenmatrikel.

Rudolf Holsti's arms in the armorial of the Order of the Dannebrog.

antas vara av Ehrström även om det inte finns någon skiss i hans arkiv bevarad.⁴⁷ I Setäläs vapen ser vi en upprätt stående björn som brutit bojornas kedja och håller i ett svärd som symboliserar det befriade Finland, vilket Setälä skrev i sitt den 24.1 1930 daterade memorandum till ordenskapitlet. Björnen åsyftar såväl Setäläs hemlandskap Satakunda som Östra Karelens vapen med en björn som trampar på en kedja hänvisande till bojar, komponerad av Gallen-Kallela år 1920. Med sitt vapenförslag skickade Setälä ett tygprov (= bit) med Östra Karelens färger (svart, rött och grönt), vilket symboliseras av den svart-röda hjälmbindeln. En del av Finlands lejonvapen har fått en andrahands placering som hjälmprydnad.⁴⁸ Vapentältet, en sällsynthet i ett finskt vapen, med blåa kors hänsyftar enligt Setäläs

förklaring till den på lag baserade nordiska och nationella friheten. Som hjälmprydnad avbildas en med avvikande vågräta byglar försedd hjälm med halskedja liksom fallet är i Procopés vapen.⁴⁹ I vapnets komposition fäster man uppmärksamhet vid att hjälmprydnaden är för liten i förhållande till sköldens storlek.

Utrikesminister Rudolf Holstis vapen baserar sig på hans mors, ätten Schildts adliga vapen⁵⁰, av vars sinnebilder endast lejonet, hållande i en sabel, har ersatts med bokstaven H ovan vilken en murkrona. Holsti levererade en enkel linjerad (= skrafferad) teckning (Ill. 13) av sitt vapen. De i Schildtska vapnets balk förekommande tre små sköldarna är blåa, vilken färg markeras med vågräta linjer vid skraffering. Det är möjligt att den som har gjort teckningen har varit till den grad ovetande om heraldiska regler att han felaktigt har vänt linjeringen diagonalt med den följden att färgmarkeringen har blivit för purpur. I det slutliga vapnet (Ill. 14) har de små sköldarna målats i purpur enligt skrafferingen i förlagan.

Utrikesminister Rolf Witting förlänades julaften 1941 Dannebrogordens storkors som en diplomatisk gest i samband med en ordensutväxling. Witting hade nämligen den 2 oktober 1941 föreslagit att kammarherre Flemming Lerche, som "inkommande 8 november har verkat 20 år som sitt lands sändebud i Finland och med anledning av denna bemärkelsedag skulle erhålla briljanter till sitt tidigare erhållna storkors av Finlands Vita Ros' orden". Efter det att Lerche erhållit storkors med briljanter den 10 oktober 1941 tog han initiativ att ge Witting storkors av Dannebrogorden med rätt allmängiltiga

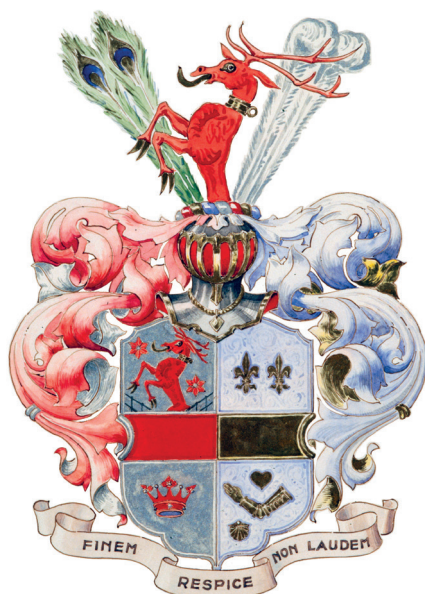

Ill. 15: Adliga ätten Wittings nr 1044 vapen. Sveriges riddarhus.

The arms of the noble family Witting No. 1044. The House of Nobility of Sweden.

motiveringar.⁵¹ Efter det Witting erhållit stor-korset skrev han i diktform den 11 januari 1942 till sin vän Lerche en 14-radig Danebrog-sonett som avslutas med orden "Jag tackar för min stora Danebrog."⁵²

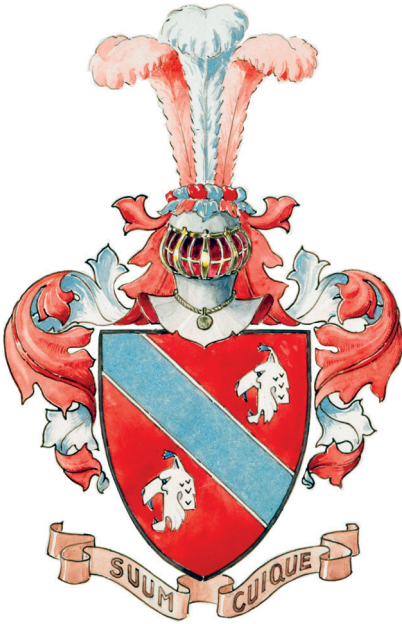
År 1574 adlade kejsar Maximilian II av det heliga tyskromerska kejsardömet borgmästaren Joachim Wittingk i Riga och förlänade honom ett vapen. Dennes sex efterkommande naturaliserades i Sverige år 1683 och introducerades på Sveriges riddarhus med nummer 1044 år 1686. Rolf Wittings förfäder hade sedan 1700-talet hävdad att de härstammade från denna adelssläkt och förde ännu på 1800-talet släktens vapen i sitt sigill även om detta alltså inte har kunnat

Ill. 16: Georg Fraser: Rolf Wittings vapen. Foto Ole Villumsen Krog.

Georg Fraser: Arms of Rolf Witting. Photograph Ole Villumsen Krog.

påvisas.⁵³ Såväl Rolf Witting som hans son Bo var intresserade av släktforskning.⁵⁴ När behovet av ett vapen aktualiserades funderade Bo och Rolf Witting hur det skulle se ut och det fanns flere förslag.⁵⁵ Till utgångspunkt togs adliga ätten Wittings vapen (Ill. 15) med vildrenen som kompletterades med andra symboler som anspelade på släkten. I den adliga ätten Wittings vapen utgörs hjälmprydnaden av en stigande hjort och två påfågelfjädrar medan i Rolf Wittings hjälmprydnad (Ill. 16) ses en stigande hjort och två påfågelfjädrar kompletterade av två strutsfjädrar. Enligt den vapenbeskrivning, vilken tillställdes ordenskapitlet anfördes att kronan i vapnet är "en [...] Wiborgsk krona"

Ill. 17: Georg Fraser: J. W. Rangells vapen. Foto Ole Villumsen Krog.
Georg Fraser: Arms of J. W. Rangell. Photograph Ole Villumsen Krog.

eller m.a.o. ett citat ur Viborgs stadsvapen. Hjärtat bland övriga bilder i skölden torde anspela på Abraham Wittings (1697–1772) äkta hälft, Helena Kristina Sabellihiertas (1692–1742, adliga ätten nr 185 på Sveriges riddarhus) vapen och den bepanrade armen på ätten Stålarms vapen på farmoderns sida. Originalritningen av Wittings vapen är osignerad men är tecknad av svågern, arkitekt Georg Fraser (1886–1952).⁵⁶

Sedan statsminister J. W. Rangell erhölet Dannebrogordens storkors i december 1942 torde hans regeringskompanjon Witting ha rekommenderat Fraser som vapentecknare. Fraser signerade Rangells vapenakvarell (Ill. 17) i juni 1943. Sköldens tinkturer och lo-

Ill. 18: Sakari Salokangas: Aarne Sihvos vapen. Foto Ole Villumsen Krog.
Sakari Salokangas: Arms of Aarne Sihvo. Photograph Ole Villumsen Krog.

djurshuvudena som symboler hänсыftar på Tavastland. Rangell som var född i Hauho (idag en del av Tavastehus) var även f.d. kurator i Tavastländska nationen.

Generalmajor Aarne Sihvo mottog Dannebrogordens storkors redan i samband med president L. Kr. Relanders statsbesök till Danmark 1926 men hans vapen (Ill. 18) blev färdigt först över ett kvarts sekel senare. Sihvo, vars ställning var omstridd under hela hans karriär, har betecknats som en konsoliderare av den finska försvarsmakten. Men ännu på 1950-talet var hans rykte "den uthålligaste i det vita Karelen traditioner".⁵⁷ Även han själv ville i sitt vapen framhäva sin roll under 1918 "som befriare av Karelen".

Ill. 19: Karelska frontmärket, komponerat av Aarno Karimo. Naturlig höjd 50 mm. Foto Jani Tiainen.
The Badge of the Karelian Front, designed by Aarno Karimo. Natural height 50 mm. Photograph Jani Tiainen.

I danska ordenskapitlets arkiv finns följande beskrivning av Sihvos vapen, som motsvarar inte dagens sätt att beskriva ett vapen, samt förklaringar till motiven:

”På en gyllene vågskuren stam en svart mur med tinnar, i vars skottgluggar en blå, en gul och en grön snedruta. I ett rött sköldhuvud två bepansrade armar i slagställning, beväpnade med svärd och beledsagade av en krona, allt i guld.

Motivet hänsyftar å general Sihvos verksamhet såsom befälhavare på Karelska fronten i Finlands frihetskrig 1918. Stammen symboliserar Vuoksen älv och muren den karelska fronten. Snedrutorna äro de tre regementens kokarder som då kommenderades av generalen. Sköldhuvudet symboliserar general Sihvos hemlandskap Karelen.”⁵⁸

Sihvos vapen baserar sig på Aarno Karimos (tid. Hasselqvist, 1886–1952) formgivna Karelska frontmärke (Ill. 19) som inrättades år 1930.⁵⁹ Sihvo hörde som självskriven till kommittén för emblemets tillkomst. I Sihvos eget arkiv finns hans egenhändiga ”förklaring till bildsymbolerna”: ”Muren vill framhäva den känsla, vilka de tre regementenas soldater vid Vuoksen kände när de stående bildade jämsides en skyddsmur: Hit, men inte längre!” Karimo kan näst efter Gallen-Kallela ses som den mest betydelsefulla finske formgivaren av utmärkelsetecken.⁶⁰ Han var egentligen inte en heraldiker fastän

han anlätades av försvarsmaktens ledning för planeringsuppgifter av heraldisk karaktär. Han har även till hälften delaktighet i tillkomsten av ett kommunvapen.⁶¹

Man har felaktigt trott att Sihvos vapen var formgivet av Karimo⁶² men det är i verkligheten kapten, sedermera major Voitto Sakeus (Sakari) Salokangas (1912–1969) som har ritat det.⁶³ När Sihvo skickade sitt vapen till Finlands utrikesministerium den 12 december 1952, hänvisade han till

Ill. 20: Sakari Salokangas: Aarne Sihvos vapenexlibris (1953). I privat ägo.
Sakari Salokangas: Armorial bookplate of Aarne Sihvo (1953). Private collection.

ministeriets brev den 27 februari 1929. I sitt följebrev till finska legationen i Köpenhamn, underströk utrikesministeriet att det inte hade varit delaktigt i formuleringen av blasoneringen, som delvis strider mot heraldiska principer, utan att den jämte vapenbilden hade ombesörjts av Sihvo.⁶⁴ Vapenritningen, som registrerades av ordenskapitlets sekretariat som inkommet den 22 maj 1953, består enbart av skölden. Men, samma år tecknade Salokangas ett exlibris (Ill. 20) med en

Ill. 21: Paavo Pajulas vapensköld som storkorsridhare av Dannebrogorden. Foto Ole Villumsen Krog.
Paavo Pajula's arms as Knight Grand Cross of the Order of the Dannebrog. Photograph Ole Villumsen Krog.

öppen visirhjälm – vilken brittiska medborgare, som har tilldelats en engelsk riddarvärdighet är berättigade till – samt Jägarheders-tecknet som hjälmprydnad. Till stilen kan Sihvos vapen fortfarande hänföras till 1920- och 1930-talens metodiskt utvecklade heraldiska formgivning.

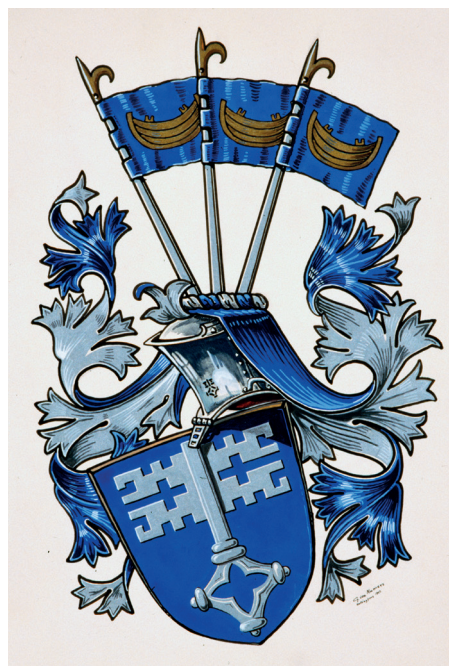
Det karelska vapenmotivet framträder även kraftfullt i vapnet (Ill. 21) för den första efter kriget utnämnda finska storkorsridhare, sändebud Paavo Pajula, verksam i Dan-

Ill. 22: Gustaf von Numers: Uno Takkis vapen. Foto Ole Villumsen Krog.

Gustaf von Numers: Arms of Uno Takki. Photograph Ole Villumsen Krog.

mark 1939–1945. Vapenbilden inlevererades till ordenskapitlet först efter hans död i december 1961 av hans änka. Pajula hade på många olika sätt varit involverad i den kareliska frågan såväl i krigs- som fredstid. År 1919 hade han försökt i namn av Aunus' kommission påverka "att regeringen skulle tillåta Finlands reguljära armé att delta i kriget i Aunus".⁶⁵ Sedermera var han redaktör för minnesskriften över Aunus-expeditionen tillsammans med Aarne Sihvo, Paavo Talvela och Ragnar Nordström. I fredsdelegationen i Dorpat verkade Pajula som sekreterare.

Ill. 23: Gustaf von Numers: Eero Rydmans vapen. Foto Ole Villumsen Krog.

Gustaf von Numers: Arms of Eero Rydman. Photograph Ole Villumsen Krog.

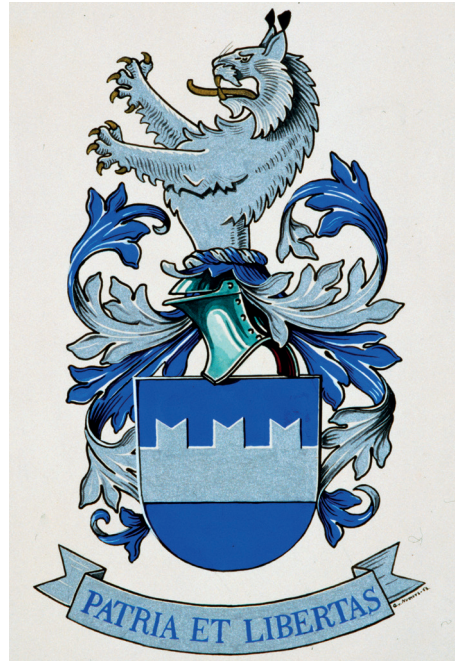
Han var även borgmästare i Sordavala 1907–1917 och i praktiken utgör hans vapen en avbild av Sordavala vapen så som det såg ut på 1800-talet. Då hade stadsvapnets spjut med flaggor kompletterats av armbågarna ur Karelens vapen – dock med den felaktiga tolkningen att den ena armen håller i en pil i stället för en sabel.⁶⁶ Drygt fem år efter det att Pajulas vapen blivit färdigt uppstod i Finland en häftig tidningsdebatt om Karelens vapen sedan Sovjetunionens ambassadör A. E. Kovalev i ett tal hade yttrat "att det är svårt att förstå den sammandrabbning, vilken

skett i Karelen mellan öst och väst när det karelska vapnet används på ölflaskor som exporteras. Detta kan utomlands leda till ett missförstånd om naturen i de fredliga och goda rysk-finska grannrelationerna.”⁶⁷

Den moderna heraldiska formgivningens uppgångsperiod

Uuno Takkis vapen (Ill. 22) från år 1949 är bland de tidiga av Gustaf von Numers tecknade personvapen. Utgångspunkt var en stolpe och ginstam med åsyftan på begynnelsebokstaven i släktnamnet. Merkuriusstaven igen anspelar på Takkis karriär inom näringslivet och sin mångåriga verksamhet – allt som allt över sju år – som handels- och industriminister. Trevandet med bokstäver genom häroldsbilder är inte kanske det bästa i heraldiken och merkuriusstaven har blivit en allmän, inte personlig symbol för handel. Även om vapnet inte är särskilt personligt så representerar vapnet det första i serien av finska Dannebrogvapen med en modern heraldisk formgivning. Sköldens, hjälmens och hjälmprydnadens inbördes förhållande utgör en oklanderlig konstnärlig helhet. Som socialdemokrat är det därtill anmärkningsvärt att Takki över huvudtaget antog ett vapen. Den socialdemokratiska rörelsen hade ju traditionellt förhållit sig negativ till ordensväsendet. Ännu efter vinterkriget nekade ledande socialdemokrater – inberäknat de som var ministrar i Rytis regering – till att ta emot ordnar. En slags öppning till en ny inställning var ministrarna Väinö Salovaara och Takki vilka under fortsättningskriget tog emot höga utmärkelsetecken.⁶⁸

Symbolen i överborgmästare Eero Ryd-

Ill. 24: Gustaf von Numers: U. J. Castréns vapen. Foto Ole Villumsen Krog.

Gustaf von Numers: Arms of U. J. Castrén. Photograph Ole Villumsen Krog.

mans vapen (Ill. 23), som blev färdigt år 1951, nyckeln, åsyftar hans befattning som stadsdirektör. Båten, vilken hämtats ur Helsingfors stads vapen, placerade von Numers obemärkt i hjälmprydnadens fanor.⁶⁹ Båts-hakarna (som fanstänger) åsyftar Rydmans intresse för båtsporten. Helhetskompositionen är även här som bäst. En elegant, mycket mjuk skuggning ger teckningen ett djup. Högsta förvaltningsdomstolens president Urho J. Castréns vapen (Ill. 24) från år 1953 innehåller i sin tur ”till alla delar symboler vilka anspelar på hela släkten”. Sköldens ta-

Ill. 25: Gustaf von Numers: P. K. Tarjannes vapen. Finlands Riksarkiv.

Gustaf von Numers: Arms of P. K. Tarjanne. The National Archives of Finland.

lande symbol anspelar på släktens ursprungliga namn Castrenius (*castrum* = borg), vilken "i sin tur åsyftade till släktens urhem, Linnais by i Säksmäki." Vapnets tinkturer, blått och silver, "symboliserar denna sedan 1700-talets början österbottniserade släkts landskapsfärger". Lodjuret som hjälmprydnad åter för fram släktens tavastländska ursprung.⁷⁰ Beställaren hade gett von Numers frihet att formge ett så enkelt vapen som möjligt.⁷¹ Detta mycket enkla vapen hör också till ett av von Numers finaste arbeten.

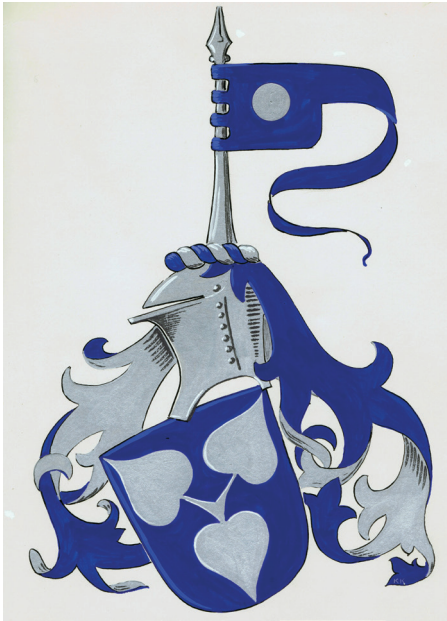
Ävenledes von Numers vapen för ambasadör P. K. Tarjanne (tid. Törnqvist) är visavi

Ill. 26: Oskar Vahervuoris vapen som storkorsridare av Dannebrogorden, komponerat av Kimmo Kara. Foto Ole Villumsen Krog.

Oskar Vahervuori's arms as Knight Grand Cross of the Order of the Dannebrog, designed by Kimmo Kara. Photograph Ole Villumsen Krog.

tillkomstprocessen väl dokumenterad i skriftväxlingen mellan beställare och konstnär.⁷² Det slutliga vapnet (Ill. 25), vilket blev färdigt år 1956, representerar stil- och formmässigt en heraldiskt absolut högsta konstnärliga nivå. De vågformade elementen åsyftar Tarjannevesi. Tarjanne själv såg i stammens formgivning en allusion till Finlands flagga. Rosen i silver (vitt) hänsyftar på Tarjannes befattning som sekreterare i Finlands Vita Ros' ordenskapitel åren 1939–1945. Hjälmprydnadens fembladiga "diplomatsins gröna gren" ville Tarjanne att skulle hänvisa till de fem nordiska länderna. Han hade ju verkat som

Ill. 27: Kimmo Kara: Armas Yöntiläs vapen. Foto Ronny Andersen.

Kimmo Kara: Arms of Armas Yöntilä. Photograph Ronny Andersen.

sändebud/ambassadör såväl i Stockholm, Köpenhamn, Oslo som Reykjavik.

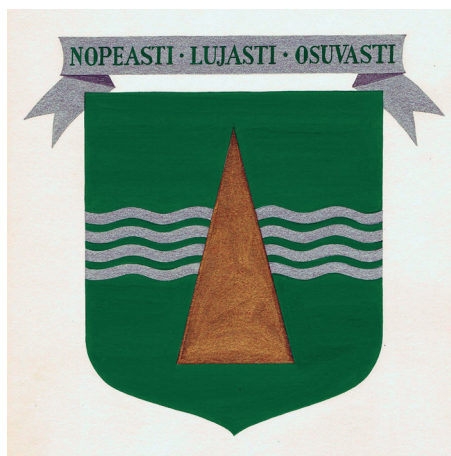
Tarjannes två efterföljare som Finlands ambassadör i Köpenhamn beställde sina vapen av politices kandidat Kimmo Kara (f. 1919), som var i utrikesministeriets tjänst åren 1948–1967. Denne antog en mycket långt gående förenklad stil i sina vapenkompositioner. Oskar Vahervuoris (tid. Nordqvist) vapen (Ill. 26) är talande: ”i fält av silver ett treberg och två lönnblad, allt i blått; som hjälmprydnad oxhorn av silver med en tretoppad kulle.” I Karas originalteckning växer lönnbladen upp från treberget men Šedivý återgav dem som fristående. Enligt

Ill. 28: Armas Yöntiläs vapen i Dannebrogordens vapenmatrikel, målat av Franz Šedivý. Foto Ole Villumsen Krog.

Armas Yöntilä's arms in the armorial of the Order of the Dannebrog, painted by Franz Šedivý. Photograph Ole Villumsen Krog.

Kara är Šedivýs version bättre än originalet och placeringen av lönnbladen har ingen betydelse.⁷³ När Kara ritade Armas Yöntiläs (tid. Lindstedt) vapen utgick han från lindbladet som bild för det gamla släktnamnet. I Karas originalversion (Ill. 27) är det i blått fält tre lindblad av silver i trekant ”naturligtvis i akt och mening att finna fram bokstaven Y”. I Šedivýs tolkning (Ill. 28) har bladen inte en gemensam utgångspunkt men ”grundtanken i bilden bevaras också så här” konstaterade Kara. I Yöntiläs vapen utgörs hjälmprydnaden av ett blått vimpelbaner och i den en boll av silver, som enligt ambassadörens eget önskemål anspelar på hans intresse för

Ill. 29: K. A. Heiskanens vapen, komponerat av Henrik Anttila och renritat av B. O. Heinonen. Foto Ronny Andersen.

K. A. Heiskanen's arms, designed by Henrik Anttila, the finalised painting by B. O. Heinonen. Photograph Ronny Andersen.

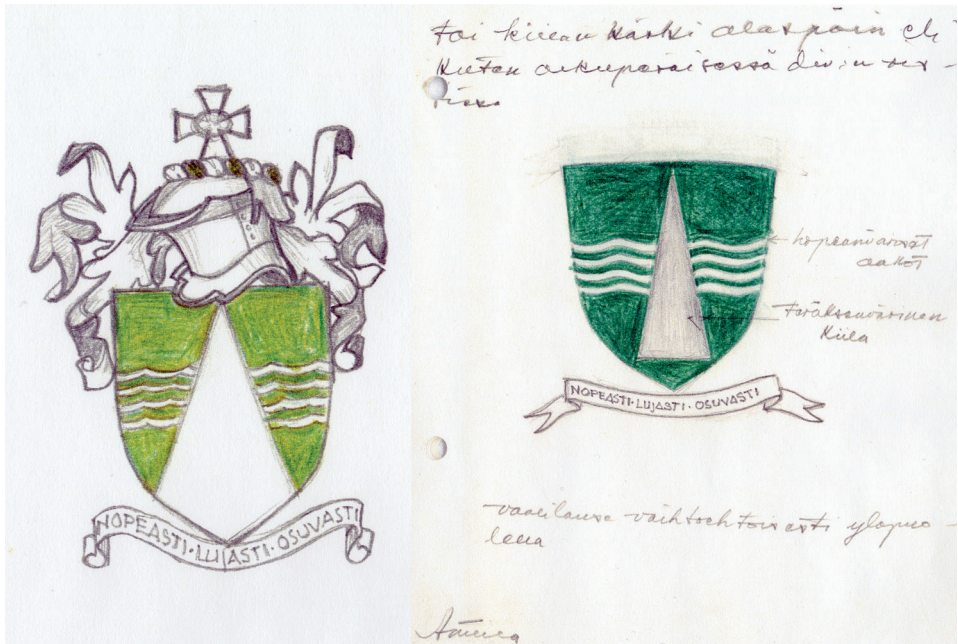
golf.⁷⁴ I Karas originalritning utgjordes skaf-tet på stången av en reservoarpennas stift med anspelning på Yöntiläs litterära hobby. Han hade nämligen bl.a. också utgivit verket *Seuratavat* (*Umgängesformer*, fri övers.) år 1941 under signaturen Observatören (fi. Huomioitsija).

Generalen av infanteriet K. A. Heiskanen, som följde efter Sihvo som försvarsmaktens kommendör, förde ett vapen (Ill. 29) som återgav 11. divisionens emblem, en trupp-enhet han kommenderat i kriget, den s.k. Kildivisionen, även kallad "Den anfallande kilen". Som motiv i divisionens krigstida vapenbrödramärke och det år 1955 inrättade minneskorset – Kiila-korset⁷⁵ – är "symbo-liska våglinjer, som täcks av en kil symboli-serande överskridandet av ån"⁷⁶, vilken

i Heiskanens vapen är placerad i en heraldisk normalställning med spetsen uppåt. Vapnet komponerades av hans adjutant, major, sedermera generalmajor Henrik Anttila (1920–2009) som omsorgsfullt dokumente-rade tillkomsten av vapnet.⁷⁷ President Kek-konens adjutant, generalmajor Ragnar R. Grönvall rekommenderade von Numers för att komponera vapnet men på grund av det begärda arvodet (ca 25.000 – 30.000 mark) tillföll uppgiften B. O. Heinonen (1928–2009), som tjänstgjorde som sergeant. Han kom till Krigsmuseet år 1951 och blev med tiden "hela försvarsmaktens chefsheraldi-ker".⁷⁸ I två skisser av Anttila förekommer som hjälmprydnad dels försvarsmaktens kommendörs befälstecken, dels georgs-korset. I den slutliga teckningen är det en-bart en sköld, vilken var färdig redan i Anttilas första version (Ill. 30).

I Heinonens första teckning är de medelst vågskuror bildade strängar brutna, enligt an-visningar av Olof Eriksson, och berör inte kilen. När denna teckning levererades till protokollchef Holger von Knorring, som var "en intresserad amatör av engelsk heraldik", meddelade han att den var felaktig enligt honom och begärde ett yttrande av Gustaf von Numers. Även sekreteraren i den heral-diska kommissionen, Kauko Pirinen gav ett yttrande på basen av vilket Anttila gjorde nya skisser. Därefter "tillsammans med doktor Pirinen färdigställde" Heinonen det slutgiltiga vapnet (Ill. 29). Pirinens vapenbeskrivning lyder: "I grönt fält fyra medelst vågskuror bildade strängar av silver belagda med en underifrån slagen kil av guld." (övers.)

Bergsrådet, jägaröverste Olli Paloheimo (tid. Brander) mottog Dannebrogordens

Ill. 30: Henrik Anttila: Skisser för K. A. Heiskanens vapen. I privat ägo.
Sketches for the arms of K. A. Heiskanen. Private collection.

storkors redan 1958 men von Numers tecknade hans vapen först samma år han dog, nämligen 1974.⁷⁹ Den slutliga ritningen som levererades till Danmark är signerad år 1975. Paloheimos hustru var dotter till konstnären Eero Järnefelt men i detta fall finns inga antydningar till hustruns adelsvapen. Beskrivningen av Paloheimos vapen (Ill. 31) lyder: "I grönt fält ett lejon av guld som håller i sin högra ram, i huggställning, ett svärd av silver med fäste av guld och trampar med bakfötterna å en bruten kedja av silver; lejonet belagt med ett svart plogblad." (övers.)⁸⁰ Paloheimo verkade länge i Jägarförbundets styrelse och från 1965 till sin död som dess

ordförande. Det är möjligt att orden i Jägar marschen – "Vårt krigsrop skallar hänförande, för vårt land, det bryter dess bojar" (fri översättning) – inspirerade von Numers till att placera ett lejon som trampar på en sprängd kedja i jägaröverstens jägargröna fält. Paloheimo var chef för militärförvaltningen i Östra Karelen under fortsättningskriget och figuren kan även ses som en symbol för Östra Karelen.⁸¹ I det av Gallen-Kallela komponerade Östra Karelens vapen är det en björn som trampar på kedjan. Paloheimos enkla vapen är imponerande. Ännu bättre hade det kanske kunnat vara om det nästan helt onödiga plogbladet med an-

spelning på lantbruksintresset hade lämnats bort.

Motton eller deviser

Dessa förekommer ofta i anslutning till ett vapen, men i många länder – inberäknat Finland – anses dessa inte ”som en verklig del av ett vapens helhet”.⁸² Kanske just av denna orsak har man inte i den heraldiska forskningen fäst uppmärksamhet tillräckligt på deviser. Det finns dock skäl att dra sig till minnes att i de flesta finska adelsvapen är devisen fastställd officiellt av härskaren som en del av vapnet.⁸³ Att man i Danmark på 1400-talet tog i bruk valspråk ansluter sig till ordensväsendets tillkomst och riddarordnarna har senare också haft ett stort inflytande på att bruket har brett ut sig. Såväl Elefantordens riddare som Dannebrogordens storkorsriddare anmodas att utöver en vapenteckning även lämna in ett valspråk.⁸⁴ Av de finnar som inlämnat ett vapenunderlag är det bara Antti Tulenheimo, Rudolf Walden och J. O. Söderhielm som inte har lämnat ett valspråk.

Största delen av de finska storkorsriddarnas valspråk är på latin⁸⁵ men bland dem finns även två svenska och två finska motton. Till sin form är samtliga enkla och i dessa finns egentligen inga anspelningar på vare sig den vapenförandes namn eller sköldemärke. Ett undantag är K. A. Heiskanens motto, vilket kan anses anspela på kilen i vapenbilden. D.v.s. hur Kiiladivisionen öppnade vägen för anfallet mot Petroskoi NOPEASTI, LUJASTI, OSUVASTI (snabbt, kraftfullt, träffande). Rafael Erichs valspråk CARPE DIEM (plocka dagen) och Armas

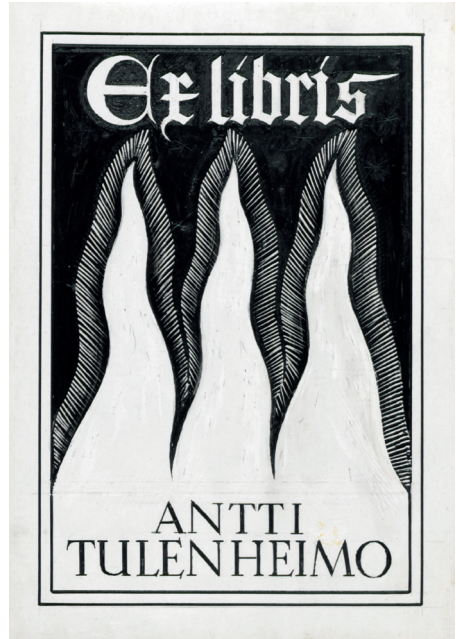
Ill. 31: Olli Paloheimos vapen som storkorsriddare av Dannebrogorden, komponerat av Gustaf von Numers. Foto Ole Villumsen Krog.
Olli Paloheimo's arms as Knight Grand Cross of the Order of the Dannebrog, designed by Gustaf von Numers. Photograph Ole Villumsen Krog.

Yöntiläs NIL ADMIRARI (ingenting beundra) är rätt begagnade citat av Horatius. E. N. Setälä i sin tur citerade Propertius: IN MAGNIS ET VOLVISSE SAT EST (i stora ting är det nog redan att ha velat). Aarne Sihvo tog VINCET AMOR PATRIAE (försterlandskärlek är starkast) av Vergilius.⁸⁶ Uuno Takki som gjorde en karriär i arbetarnas andelshandelsverksamhet tog ett citat av Vergilius LABOR OMNIA VINCIT IMPROBUS (outtröttligt arbete övervinner allt). På arbete hänsyftade

även Carl Enckells valspråk ARBET [E] BANAR LYCKA. Eero Rydman som ansågs vara en omtyckt och representativ överborgmästare var enligt sitt valspråk SEMPER ALACER ET AMICUS (alltid på vakt och som vän). Oskar Vahervuoris valspråk TOLERANTIA (tolerans) var kärnfullt.

På kända förebilder grundar sig Hjalmar J. Procopés NUTRISCO AC EXTINGUOR som leder tankarna till kung Frans I:s av Frankrike valspråk NUTRISCO ET EXTINGUO (jag föder och släcker). J. W. Rangells SUUM CUIQUE (till envar efter förtjänst) är också preussiska Svarta Örnordens valspråk. Till s.k. patriotiska valspråk hör för sin del K. G. Idmans HONOR ET PATRIA (ära och fosterland), U. J. Castréns PATRIA ET LIBERTAS (fosterland och frihet), P. K. Tarjannes DOMUS PATRIA AMICITIA INTER GENTES (hem, fosterland och vänskap mellan folken) samt Olli Paloheimos VAPAUDEN JA ITSENÄISYYDEN PUOLESTA (för frihet och fosterland).

Rudolf Holsti som mottog storkorset år 1937 hade i sitt valspråks första del ett bibelcitat: FIAT LUX, VIVAT LIBERTAS (kom ljus, leve frihet). Förmodligen återspeglade motot den dåvarande utrikesministerns optimistiska tro på de små nationernas möjligheter. Rolf Wittings valspråk FINEM RESPICE NON LAUDEM (håll ögonen på huvudmålet, inte ryktet), som även hans far använde, finns inristat på dennes gravsten.⁸⁷ Vicehäradschef och Finlands sändebud i Köpenhamn Paavo Pajula använde LAND SKALL MED LAG BYGGAS och kan ses samtidigt som såväl en personlig hänvisning till hans juristutbildning som en referens till den medeltida jylländska lagens (*Jyske Lov*, *Codex Holmiensis*) företal.

Ill. 32: Toini Maulas ritning för Antti Tulenheimos exlibris. Finlands Riksarkiv.

Toini Maula's drawing for the bookplate of Antti Tulenheimo. The National Archives of Finland.

Dannebrogvapnen lever

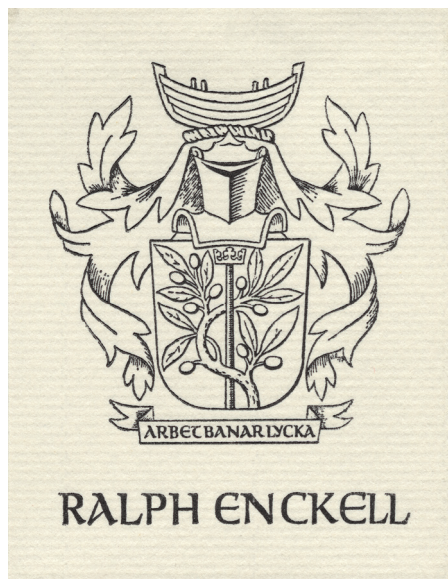
Storkorsridhare använde själva sina vapen i olika sammanhang. Aarne Sihvo hade ett vapenexlibris och Toini Maulas 1944 för Antti Tulenheimo tecknade exlibris med lågor (Ill. 32) baserade sig nästan helt på hans vapen. Eero Rydmans vapen vävdes t.o.m. in i en rya.⁸⁸ Som von Numers konstaterade 1960, efter att ett vapen tillkommit som en följd av ett mottaget utmärkelsetecken, "passar ett vapen väl att utgöra en symbol för hela familjen och det kan användas

Ill. 33: Vapensigill, använt av Hjalmar J. Procopés sonson Niklas Procopé. I privat ägo.
Armorial seal used by Hjalmar J. Procopé's grandson Niklas Procopé. Private collection.

Ill. 34: Niklas Procopés frimurarvapen. Svenska Frimurare Orden, Stor Capitlet i Finland, foto Lars Hedman.
Masonic arms of Niklas Procopé. The Swedish Order of Freemasons, Grand Chapter of Finland, photograph Lars Hedman.

Ill. 35: Olof Eriksson: Ralph Enckells vapenexlibris.
Finlands Nationalbibliotek.
Olof Eriksson: Armorial bookplate of Ralph Enckell. The National Library of Finland.

även av vapeninnehavarens efterkommande.”⁸⁹ Politices magister Niklas Procopé (1945–2017) använde sin farfars Hjalmar J. Procopés vapen i olika sammanhang⁹⁰, bl.a. i sigill (Ill. 33) samt fr.o.m. år 2001 som frimurarvapen (Ill. 34), i vilket det ursprungliga vapnets silverrosor på hans önskan har bytts ut mot guld.

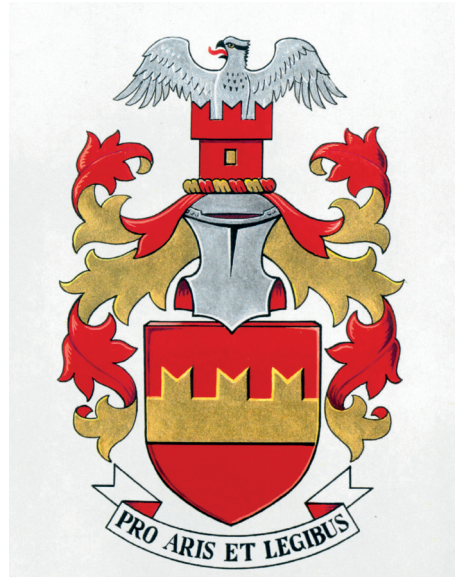
När Carl Enckells son, ambassadör Ralph Enckells 60-årsdag närmade sig år 1973 beställde hans sväger, viceshövding Erkki Virkkunen av Olof Eriksson som gäva ett vapenexlibris. Eriksson lånade ur Carl Enckells vapen endast valspråket och komponerade ett helt nytt vapen (Ill. 35) vars symbol – en häroldsstav med en omslingrande

Ill. 36: Gustaf von Numers: Klaus Castréns vapen. I privat ägo.
Gustaf von Numers: Arms of Klaus Castrén. Private collection.

olivkvist – hänsyftar till diplomatin och båten som hjälmprydnad till Enckells intresse för rodd. Eriksson hade förvarnat beställaren att "det är alltid en liten risk att göra och ge en sådan här gåva när man inte kan vara säker på mottagarens känslor" (övers.).⁹¹ Ralph Enckell ville "av någon orsak [...] aldrig" ens "använda sitt exlibris i sina böcker" (övers.).⁹²

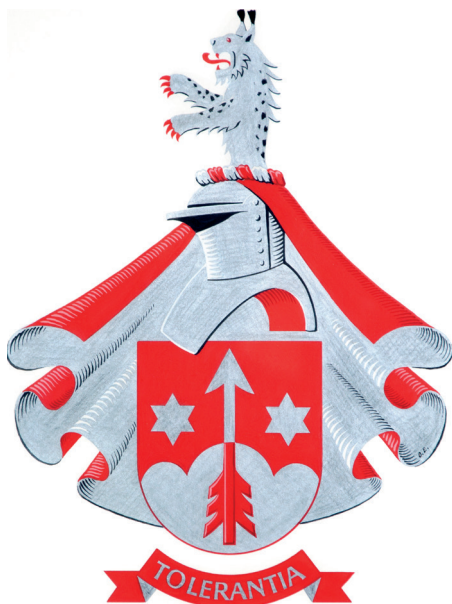
I Heraldiska Sällskapets i Finland vapenregister finns det tre vapen som är varianter av Dannebrogvapen samt ett som är en omarkerat variant av ett sådant. Legationssekreteraren, sedermera ambassadör Klaus Castrén tog med tillstånd av U. J. Castrén 1964 i bruk ett vapen (Ill. 36) som skiljde sig

Ill. 37: Vapen för Släkten Castrén r.f., komponerat av Kimmo Kara och Reijo Helläkoski. I privat ägo.
Arms of the Castrén family association, designed by Kimmo Kara and Reijo Helläkoski. Private collection.

från dennes endast beträffande hjälmprydnaden. Släkten Castrén r.f. för sin del antog år 1997 ett vapen (Ill. 37) komponerat av Kimmo Kara och Reijo Helläkoski vars tinkturer i skölden skiljer sig från dem i U. J. och Klaus Castréns vapen. En ny hjälmprydnad åsyftar att familjen är hemma från Linnais by i Säksmäki.⁹³

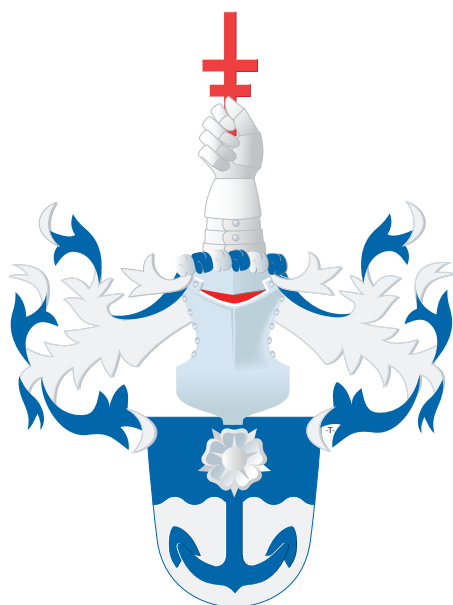
Ambassadör Vahervuoris dotter Liisa, som år 1958 i samband med kung Frederik IX:s statsbesök som nittonåring mottog rid-darkorset av Dannebrogorden,⁹⁴ gifte sig senare med diplomingenjör Antti Kolehmainen för vilken Olof Eriksson komponerade ett vapen (Ill. 38) 1980. Treberget i Koleh-mainens vapen är ett heraldiskt lån från hans

Ill. 38: Olof Eriksson: Antti Kolehmainens vapen. I privat ägo.
Olof Eriksson: Arms of Antti Kolehmainen. Private collection.

svärfars vapen (Ill. 26) medan pilen och stjärnorna återgår på släkten Alfthans vapen på Kolehmainens mors sida. Eriksson tyckte inte om "att symboler ur landskaps- eller regionvapen används i släktvapen" men, i detta fall enligt honom var det motiverat att använda lodjuret som hjälmprydnad då det var varumärket för Riihimäki Glas Ab som grundats av familjen Kolehmainen.⁹⁵

Kommendörkapten Tapani Talari (f. 1936) komponerade 2002 för P. K. Tarjannes yngre son, kommendör Jukka Tarjanne ett vapen (Ill. 39) vars sköld baserar sig på hans fars vapen. Ankaret åsyftar sjöofficerens yrke och marina intressen medan hjälmpryd-

Ill. 39: Tapani Talari: Jukka Tarjannes vapen.
Tapani Talari: Arms of Jukka Tarjanne.

naden, "en från hjälmbindeln framskjutande bepansrad arm med ett rött nedvänt patriarkalkors" hänsyftar till att Tarjanne har varit "finsk storprior i Tempelherreorden".

De saknade vapnen

Statsminister Urho Kekkonen (1900–1986) utnämndes till storkorsriddare av Dannebrogorden 1955 och von Numers påbörjade även formgivningen av hans vapen för denna orden före Kekkonen som president blivit tilldelad svenska Serafimerorden och danska Elefantorden. Kekkonen och von Numers träffades i juni 1956 men valde bland sju för-

slag sitt vapen först efter statsbesöket till Sverige samma år vid vilket han mottog Serafimerordens insignier.⁹⁶ Elefantriddare blev Kekkonen år 1957 och därför målades aldrig något Dannebrogvapen upp för honom. I den serie med finska presidenters vapen, vilken Olof Eriksson skänkte till Heraldiska Sällskapet i Finland, målade han felaktigt in i Kekkonens vapen Dannebrogordens kedja i stället för ordensbandet.⁹⁷ Kedjan till Elefantorden erhöll Kekkonen 1970.

För de vapenlösa storkorsriddarna är det svårt att finna en gemensam benämning. Inte ens alla Finlands sändebud i Köpenhamn, vilka förlänats storkors, har inlevererat ett vapenförslag. Dessa är A. H. Saastamoinen, Onni Talas och P. J. Hynninen. Inte heller förtroendeuppdragen i Finlands Vita Ros' och Finlands Lejons ordenskapitel verkar att ha inspirerat till antagandet av ett vapen. Pajula och Tarjanne, vilka båda verkat som sekreterare i ordenskapitlet, och Vahervuori som ledamot antog ett vapen. Men av någon orsak antog inte kapitlets förste och mångårige (1919–1939) ordenskansler Otto Stenroth ett vapen, lika lite som Ralf Törngren i egenskap av vicekansler. Det samma gällde ledamöterna Juho Sunila och Lauri Malmberg. Socialdemokraten K.-A. Fagerholm, som senare blev ordenskansler, antog aldrig ett vapen men hans partitillhörighet förklarar inte ensamt avsaknaden av ett vapen. Hans partibroder och kollega Uuno Takki hade ju antagit ett sådant. Den enda förenande saken, ur partipolitiskt perspektiv, är att ingen av agrarförbundets ministrar – Sunila, Jalo Lahdensuo, Kekkonen och Johannes Virolainen – levererade in ett vapen som storkorsriddare av Dannebrogorden.⁹⁸

Besluten om anskaffandet av ett vapen verkar att ha skett rent av personligt intresse eller i brist av det senare. Jean Sibelius hustru av adlig börd (Järnefelt) hade ett vapen men hur t.ex. mästarekompositörens vapen kunde ha sett ut kan vi endast spekulera i. Många har förmodligen ansett ett personvapen som onödig uppblåshet, ett fenomen med anknytning till svenskhet och adelskap. T.o.m. Talas, som verkade som Finlands sändebud i Köpenhamn 1930–1934, verkar intressant nog att ha ansett ofrälse vapen som mindre riktiga än adelsvapen. En intressant men för tiden typisk felaktig uppfattning.

I sina memoarer berättar Talas om ett besök på Frederiksborgs slott med Gallen-Kallela år 1931: "Särskilt intresserade sig Gallen-Kallela för vapensalen [kapellet] där finns avbildade alla vapen för storkorsriddare av Dannebrogorden. När i senare tid storkors har tilldelats även icke adliga har dessa varit tvungna att skaffa sig fantasivapen. Sålunda finns det på en vägg vapen för finska mottagare av storkors, vilka är gjorda just för detta ändamål. Då vapnet på något sätt borde symbolisera vederbörandens livsverk så finns i ett av de finska vapnen bilden av en fabrikspipa (general Walden)."⁹⁹ Ur estetisk synvinkel ställde sig Talas avog till fabrikspipan i Waldens vapen. Men det finns orsak att erinra sig att bildmotiv med industriell anknytning hade befäst sin ställning som figurer i vapen tillhörande industrisläkter. T.ex. i den år 1849 adlade släkten von Julins sköld finns en masugn.

År 1961 och därefter utnämnda finska storkorsriddare – bl.a. Paavo Väyrynen, Jaakko Valtanen, Ralf Friberg och Pentti

Ill. 40: Gustaf von Numers: Vapen för släkten Kankarin Kaila (1970). Finlands Riksarkiv.

Gustaf von Numers: Arms of the family Kankarin Kaila (1970). The National Archives of Finland.

Arajärvi – har inte haft ett behov av att antaga ett vapen. Det är svårt att utvärdera hur formgivningen hade utvecklats i ledande finska politikerna, generalerna och ambassadörernas vapensköld om man hade fortsatt med att måla upp utländska storkorsriddares vapen. Säkert hade mången riddare senast i det skedet övervägt antagandet av ett eget vapen.

Några exempel ger en indikation av hur en sådan vapenserie hade kunnat se ut. Ambassadör Olli Kaila var den förste finske mottagaren av storkorset i maj 1961 som inte

hade rätt att få ett vapen uppmålat för slottskapellet i Frederiksborgs slott. Släkten Kaila tog år 1970 i bruk det vapen¹⁰⁰ (Ill. 40) som von Numers hade komponerat och, även fördes av Olli Kaila. Det tog sin tid innan vetenskapen om att vapen inte bara målades upp för utländska storkorsriddare. Då viceamiral och Mannerhemriddaren Jouko Pirhonen år 1973 förlänades storkorset blev han intresserad och bad von Numers att komponera ett vapen.¹⁰¹ Som kommendör för en minsveparenskadern i fortsättningskriget önskade han en torped i sitt vapen. Men von Numers tyckte inte att det var "heraldiskt eller estetiskt" ett lyckat val. I stället blev vapnet (Ill. 41) talande (pirho – perho = fluga) medan igen hjälmprydnadens ljuster är lånad från Bevakningsflottiljens fana, komponerad också av von Numers.¹⁰² År 1974 presenterade han Pirhonen vapen i sitt kongressföredrag som "ett Dannebrogvapen".¹⁰³ I enskilda samtal kunde han ibland fundera på hur finska märkespersoners vapen kunde ha sett ut, dock utan att göra några skisser.¹⁰⁴ Olof Eriksson däremot skissade 1987 upp hur ett vapen skulle kunna ha sett ut för bl.a. storkorsriddare Kalevi Sorsa och Johannes Virolainen.¹⁰⁵

En unik heraldisk tidsbild

I några Dannebrogvapen – Enckell, Setälä, Sihvo och Pajula – framträder augmentiska referenser till Finlands vapen och landskapsvapen. Eftersom dessa dock inte är givna av ett statsöverhuvud som en förbättring av vapnen (= tillstånd att använda statliga symboler) så kan de inte heller anses som korrekta ur heraldiskt perspektiv. Gran-

Ill. 41: Skiss för viceamiral Jouko Pirhonens vapen av Gustaf von Numers. Finlands Riksarkiv.
Sketch for the arms of Vice Admiral Jouko Pirhonen by Gustaf von Numers. The National Archives of Finland.

kvisten i Erichs och Waldens vapen fick aldrig en officiellare bekräftelse som en statlig symbol utöver militära uniformsbestämmelser, även om dess symbolvärde var stort.¹⁰⁶ Bruket av dessa symboler åter speglar dock på ett träffande sätt det kraftiga nationella identitet som fanns under 1920- och 1930-talen. Storkorsriddarna ville även i internationellt sammanhang ”visa upp sig” under Finlands statliga och landskapshistoriska symboler fastän vapnet anknöt till en personligen erhållen hedersbevisning. Förekomsten av den bepansrade armen i Finlands lejon och Karelens vapen kan i detta

Ill. 42: Silverplåt graverad med tre versioner av Rudolf Waldens vapen, en av dem utan stolpe. I privat ägo, foto Marko Oja/Finlands Riksarkiv.
Silver plate engraved with three versions of the arms of Rudolf Walden, one of them without the pale. Private collection, photograph Marko Oja/The National Archives of Finland.

sammanhang även ses som att de framhäver personernas roll i Finlands självständighetskamp. Symboler med anknytning till släkt och yrke blev vanliga först i de efterkrigstida vapnen. Av dessa an knyter det sista tillkomna vapnet för överste Paloheimo på ett intressant sätt till samma ikonografiska bildserie som i Setäläs vapen från 1929.

I enlighet med tidpunkten för utnämning av det självständiga Finlands medborgare till storkorsriddare av Dannebrogorden täcker vapenserien blott fyra årtionden. Dessa Dannebrogvapen bildar dock ett unikt tvärsnitt av formgivningen av 1900-talets borger-

liga vapen från en famlande början till dess fulla blomning, vilken kan betecknas som den klassiska perioden för den moderna finska heraldikens formgivning. De av Gustaf von Numers och Kimmo Kara komprimerade Dannebrogvapnen representerar en klassisk heraldisk formgivning när den är

som bäst och utgjorde förebilder för egen del till en renässans för finska person- och släktvapen. Som helhet ger de finska Dannebrogvapnen en utmärkt bild hur många av 1900-talets historiska centrala påverkare heraldiskt ville skildra sitt identitet, sin släkt och bakgrund.

Bilaga

Finska storkorsriddare av Dannebrogorden utnämnda före år 1961 under Finlands självständighet¹⁰⁷

o = Inget vapen

<i>Namn</i>	<i>Datum</i>	<i>Konstnär</i>
Carl Johan Alexis Enckell, utrikesminister	18.2 1919	Eric O. W. Ehrström
Armas Herman Saastamoinen, sändebud	18.2 1919	o
Rafael Waldemar Erich, statsminister	5.5 1920	Hans Chr. Gether-Caspersen
Karl Gustaf Idman, sändebud	5.2 1924	Ej känt
Hjalmar Johan Procopé, handels- och industriminister	5.2 1924	Theodor af Reeth & Eric O. W. Ehrström
Juho Heikki Vennola, professor, utrikesminister	5.2 1924	o
Emil Nestor Setälä, utrikesminister	7.10 1926	Eric O. W. Ehrström
Aarne Sihvo, generalmajor	7.10 1926	Sakari Salokangas
Juho Emil Sunila, lantbruksminister	7.10 1926	o
Antti Kukkonen, undervisningsminister	15.5 1928	o
Jalo Toivo Lahdensuo, försvarsminister	15.5 1928	o
Kaarlo Lauri Torvald Malmberg, generalmajor	15.5 1928	o
Johan Julius Christian Sibelius, professor	15.5 1928	o
Otto Eliel Stenroth, senator	15.5 1928	o
Viktor Hugo Suolahti, Helsingfors universitets kansler	15.5 1928	o
Antti Agaton Tulenheimo, professor, rektor för Helsingfors universitet	15.5 1928	Eric O. W. Ehrström

<i>Namn</i>	<i>Datum</i>	<i>Konstnär</i>
Karl Rudolf Walden, generalmajor	15.5 1928	Eric O. W. Ehrström
Onni Eugen Aleksander Talas, sändebud	27.1 1934	○
Eino Rudolf Woldemar Holsti, utrikesminister	8.7 1937	Ej känt
Gunnar Ernst Fredrik Albrecht, generaldirektör	27.12 1937	○
Rolf Johan Witting, professor	24.12 1941	Georg Fraser
Johan Wilhelm Rangell, statsminister	1.12 1942	Georg Fraser
Paavo Päiviö Pajula, sändebud	4.10 1945	Ej känt
Uuno Kristian Takki, handels- och industriminister	20.11 1948	Gustaf von Numers
(Eero) Hjalmar Erik Rydman, Helsingfors överborgmästare	8.6 1950	Gustaf von Numers
Urho Joonas Castrén, Högsta förvaltningsdomstolens president	10.8 1952	Gustaf von Numers
Paavo Juho Hynninen, sändebud	31.10 1952	○
Karl-August Fagerholm, riksdagens talman	17.12 1955	○
Urho Kaleva Kekkonen, statsminister	17.12 1955	○
Päivö Kaukomielä Tarjanne, ambassadör	9.6 1956	Gustaf von Numers
Torsten Oskar Vahervuori, ambassadör	3.9 1957	Kimmo Kara
Johannes Virolainen, utrikesminister	3.9 1957	○
Kaarlo Aleksander Heiskanen, general	11.6 1958	Henrik Anttila & B. O. Heinonen
Matti Olavi (Olli) Paloheimo, bergsråd	11.6 1958	Gustaf von Numers
Johan Otto Söderhjelm, fu justitieminister	11.6 1958	släktvapen (1693)
Otto Armas Rafael Yöntilä, ambassadör	11.6 1958	Kimmo Kara
Reino Iisakki Kuuskoski, statsminister	19.7 1958	○
Ralf Johan Gustaf Törngren, fu utrikesminister	19.7 1958	○

Noter

- 1 Detta är en uppdaterad version av artikeln "Dannebrog-vaakunat aikakautensa kuvastimina", i Antti Matikkala & Wilhelm Brummer (red.), *Henkilö- ja sukuvaakunat Suomessa* (Helsinki, 2011), 224–245.
- 2 Se Nils G. Bartholdy (red.), *Roser og løver på kors och skjold. Finsk design i dekorationer og ridder-*

våbener (København, 1983); "Dansk expertis: Finland har den renaste heraldiken", Hufvudstadsbladet, 31.5 1983.

- 3 Tom C. Bergroth, "Dannebrogordenens udvidelse 1808 med Æreslegionen som forbillede", i *La Légion d'Honneur et l'Ordre du Dannebrog – Æreslegionen og Dannebrogordenen* (København, 1982), 49–60.
- 4 Sköldens form fastställdes 1693.

- 5 Fr.o.m. 1861 har storkorsset, vilka tilldelas utlänningar, haft samma utseende som kommandörstecknet från 1808. Rolf Christensen, *Danske ordensinsignier: De Kongelige Danske Ridderordeners insignier i Ordenskapitlets samling* (Næstved, 1998), 78.
- 6 Till dessa tre centrala källgrupper (vapenförslag, vapenmatrikel och vapensköldar) hänvisas inte enskilt i noterna. Vapenmatriklar är tillgängliga på <http://kongehuset.dk/vaaben-boeger>.
- 7 Vi tackar danske kunglige vapenmålaren Ronny Andersen för denna och andra kontroller i det danska ordenskapitlets arkiv.
- 8 Se not 18.
- 9 Om ordens användning i diplomatiskt hänseende se Lars Stevnsborg, *Kongeriget Danmarks ordener, medaljer og hæderstegen: Kongeriget Islands ordener og medaljer* ([Odense], 2005), 118–120.
- 10 Efter att ha kritiserat det ryska styret tvingades Nordenskiöld att gå i landsflykt 1857. Han blev svensk medborgare 1860.
- 11 Tage Kaarsted, "Et udvortes tegn på erkendt borgerværd", i Mogens Bencard & Tage Kaarsted (red.), *Fra Korsridder til Ridderkors: Elefantordenens og Dannebrogordenens historie* (Odense, 1993), 174.
- 12 Nils G. Bartholdy, "Ordensridderheraldikken i Danmark", i id. (red.), *Kongelige ordener: udstilling arrangeret i samarbejde med Heraldisk Selskab* (Societas Heraldica Scandinavica) (Hillerød, 1980), 19–20; Ronny Andersen, "Kongelige våbenmalere og heraldisk kunst", *Heraldisk Tidsskrift*, 99 (2009), 431–434.
- 13 Jukka I. Mattila, "Kuusenhavutunnus vapausotaan liittyvissä kunniamerkeissä", i Markus Anaja (ed.), *Rumpu ja miekka: näkökulmia sotilasperinteeseen* (Helsinki 2007), 86–92.
- 14 Kristen Rasmussen, *The Life and Work of Friedrich and Johannes Britze* (Copenhagen, 1982) 39–65; Arvid Berghman, "Johannes Britze in Memoriam", *Heraldisk Tidsskrift*, 2 (1960), 81–82.
- 15 Ole Rostock, "Franz Sedivy", *Heraldisk Tidsskrift*, 29 (1974), 424–425.
- 16 Nils G. Bartholdy, "Aage Wulff 1918–2003", *Heraldisk Tidsskrift*, 89 (2004), 415–416. Danska storkorsriddares vapen målade av Sedivy och Wulff har presenterats i en artikel av Sven Tito Achen, "Danske storkorsvåbener gennem 25 år", *Heraldisk Tidsskrift*, 49–50 (1984), 56–81. Wulff dekorerades med riddartecknet av I klass av Finlands Lejons orden 6.2 1984.
- 17 Aage Wulff, "Riddervæsen og våbenkunst", i Nils G. Bartholdy (red.), *Roser og løver på kors og skjold: finsk design i dekorationer og riddevåbener* (København, 1983), 27.
- 18 Ätten Söderhjelm är introducerad i Sverige, men inte på Finlands riddarhus.
- 19 Peter Kurrild-Klitgaard, "Armorial Rights and Customs of Danish Knights", i Guy Stair Sainty & Rafael Heydel-Mankoo (eds), *World Orders of Knighthood & Merit* (Delaware, 2006), II, 1952–1953. På senare tid har bygelhjälmerna använts på de danska prinsarnas utländska svärfäders Dannebrogvapen. Nils G. Bartholdy, "Prinsesse Alexandras våben", *Heraldisk Tidsskrift*, 81 (2000), 10; Peter Kurrild-Klitgaard & Ronny Andersen, "Våbener for kronprinsesse Mary og professor John Donaldson", *Heraldisk Tidsskrift*, 95 (2007), 205–206. Bruket av en vanlig stickhjälm i danska storkorsriddares vapen blev vanligare under 1900-talet men idag målas en sådan endast på särskild begäran.
- 20 Idman erhöll Dannebrogordens storkors 1924 i samband med handels- och sjöfartsavtalets undertecknande mellan Finland och Danmark. Han nämner i sina memoarer om sitt besök i Frederiksborgs slottskapell prytt med vapensköldar, men kommenterar inte sitt vapen. K.G. Idman, *Diplomatminnen* (Helsingfors, 1954), 61, 163.
- 21 Axel Bergholm, *Sukukirja: Suomen aatellittomia sukuja* (Helsinki, 1892–1901), 652–655. Idmans farmor var av friherrliga ätten Mellin.
- 22 Facklor förekommer bl.a. i Yrjö-Koskinens och Lindelöfs vapen. I chefens för senatens justitie-expedition, 1896 adlade August af Nyborgs vapen finns två korslagda facklor och svärd. Torsten G. Aminoff, "Riddarhusets yngsta vapen", *Gentes Finlandiae*, V (1981), 18. Angående juridiska symboler se Virpi Harju (red.), *Oikeuden kuva – Bilden av rätten och rättvisan* (Helsinki, 2000).
- 23 De Kongelige Ridderordeners kapitels arkiv, F. Lerches brev till A. Nørgaard 9.8 1929 (afskrift) och Udenrigsministeriets brev till E. G. de Jonquières, Ordenskapitlet 13.8 1919.

- 24 Tuomas Hyrsky, "Eric O. W. Ehrströmin heraldinen tuotanto ja siihen liittyvä taidekäsiyö" (licentiatsavhandling, Konstindustriella högskolan, 1999), 129.
- 25 Ibid., 14. Carl Ritter von Mayer, *Heraldisches A.B.C. Buch* (München, 1857), G. F. Granfelt, *Finlands Ridderskaps och Adels vapenbok jemte beskrifning* (Helsingfors, 1889), A. v. Keller, *Leitfaden der Heraldik* (Berlin, 1891), Reinhold Hausen, *Finlands medeltidssigill* (Helsingfors, 1900), G. W. Eve, *Heraldry as Art* (London, 1907), L. J. Trost, *Die Ritter- und Verdienstorden, Ehrenzeichen und Medaillen aller souveränen Staaten* (Wien, 1910), Harald Fleetwood, *Handbok i svensk heraldik* (Stockholm, 1917), Jul. Ruhl & Alfred Starke, *Die Wappen aller souveränen Länder der Erde* (Leipzig, 1928) och *Lippuja ja vaakunoita* (Helsinki, 1931).
- 26 Hugo G. Ströhl, *Heraldisches Atlas: Eine Sammlung von heraldischen Musterblättern für Künstler, Gewerbetreibende, sowie für Freunde der Wappenkunde* (Stuttgart, 1899).
- 27 Hyrsky 1999, 17.
- 28 Finlands Riksarkiv (FRA), Carl Enckells arkiv, box 115. Georg Standertskjöld till Carl Enckell 15.7 1919. Se även Antti Matikkala, "Suomen korkean tason kunniamerkkisuhteet Pohjoismaihin – Finlands nordiska ordensrelationer på hög nivå", i Jussi Nuorteva, Päivi Happonen & John Strömberg (red.), *Pro Finlandia: Suomen tie itsenäisyyteen 3: Näkökulma: Ruotsi, Tanska, Norja ja Islanti – Pro Finlandia: Finlands väg till självständighet 3: synvinkel: Sverige, Danmark, Norge och Island* (Helsingfors, 2016), 523–535.
- 29 FRA, Carl Enckells arkiv, box 115. Carl Enckell till utrikesministeriet 6.6 1920 (kopia).
- 30 Ehrströms broder Otto hade ingått äktenskap med Carl Enckells kusins dotter Alice Enckell 1917.
- 31 Hyrsky 1999, 71.
- 32 Ibid., 71.
- 33 Benämningen Senats beslut angående ändring av benämningen på fästningen Sveaborg 13.5 1918/43.
- 34 Som en kuriositet kan nämnas att som Enckells underlydande vid ministerstatssekreterarens ämbetsverk 1917 verkade K. G. Idman, som i sina memoarer *Maamme itsenäistymisen vuosilta* (Porvoo, 1953) som pämbild använder en ikonografiskt mycket liknande komposition av lejonflaggan och den blåvita flaggan.
- 35 Cecilia af Forselles-Riska, *Brobyggaren: Carl Enckells liv och verksamhet fram till slutet av 1917* (Helsingfors, 2001), 125. Enckell verkade som utrikesminister i tio regeringar, men aldrig på ett partimandat utan som yrkesminister.
- 36 H. Hbg., "Procopé-suku", *Kansallinen elämäkerrasto* (Porvoo, 1932), IV, 397. Släkten har mera ingående berörts i artikeln Victor Procopé, "Om släkten Procopé", *Uppsatser: skrifter utgivna av Helsingfors släktforskare r.f.*, (1987), VIII, 75–115.
- 37 Hyrsky 1999, 73. Hjalmar J. Procopés fars kusin, generalen av infanteriet Victor Napoleon Procopé hade adlats 1883 och introducerats på Finlands riddarhus. Men i Hjalmar J. Procopés vapen finns inga hänvisningar till släktens adelsvapen.
- 38 FRA, Hjalmar J. Procopés arkiv, box 98.
- 39 "Litet heraldik: En intervju med heraldikern, borgmästaren Th. af Reeth", *Björneborgs Tidning*, 4.8 1925; "Dödsfall", *Vasabladet*, 6.1 1927; "Utan tryckningsanslag", *Åbo Underrättelser*, 8.1 1926.
- 40 Ehrström tecknade liknande vingar i sitt för Turun yliopisto (Åbo universitet) tecknade vapenemblem, "vingfacklan". Hyrsky 1999, 54–57.
- 41 Jukka Suvisaari, "Ritarikuntiemme rintatähdet – ja heraldiikan säännöt", *Numismaattinen aikakauslehti*, 1 (1991), 11.
- 42 Hyrsky 1999, 116; Antti Matikkala, *Suomen Valkoisen Ruusun ja Suomen Leijonan ritarikunnat* (Helsinki, 2017), 152.
- 43 Einar W. Juva, Rudolf Walden 1878–1940 (Porvoo, 1957), 620.
- 44 H. Peter Rätzel, "Schwarzer Mythus und braune Propaganda – Die Instrumentalisierung der Heraldik im Dritten Reich", i James D. Floyd & Charles J. Burnett (eds), *Genealogia et Heraldica St Andrews MMVI: Myth and Propaganda in Heraldry and Genealogy: Proceedings of the XXVII Internationell Congress of Genealogical and Heraldic Sciences, St Andrews, 21-26 August 2006* (Edinburgh, 2008), 685–686.
- 45 Stig Roudasmaa, "Teräskypärä Suomen puolustusvoimissa", *Sotahistoriallinen aikakauskirja*, 15 (1996), 20.

- 46 Valtionhoitajan päätös, koskeva valtakunnan sotavoimien virkapukuja, annettu Helsingissä 30 päivänä kesäkuuta 1919 – Riksförståndarens beslut, angående uniformsbeklädnad för rikets krigsmakt, given i Helsingfors den 30 juni 1919 (Helsinki, 1919), 6. För skyddskårernas parad- och festuniform fastställdes att användas ”en konstgjord eller naturlig” grankvist 1921. Suojeluskuntain ylipäällikön määräys suojeluskuntajärjestön virkapuvuista (Uniformsreglemente för skyddskårsorganisationen) (Helsinki, 1921), bilaga nr 2; Stig Roudasmaa, *Suojeluskuntapuvut: suojeluskuntajärjestön puvut 1918–1944* (s.l., 2002), 37.
- 47 I Ehrströms arkiv finns utkast till fyra Dannebrogvapen. Hyrsky 1999, 72, 74. Setäläs vapen har antagits vara komponerat av Gunnar Clément (Hyrsky 1999, 71 n. 2) på basen av att en vapenmålning (i Jorma Setäläs ägo) som tillhört Setälä är signerad G.-C. 1931. Detta är dock den danska kungliga vapenmålaren Gether-Caspersens målade duplikat av vapenbilden i ordenskapitlets vapenmatrikel. Setälä kände Ehrström från en längre tid. Ehrströms slutliga ritning till Finlands kungakrona hamnade hos Setälä och återfinns i dennes arkiv i Finska Riksarkivet. Här finns också två brev från Ehrström från åren 1922 och 1931, vilka han undertecknat familjärt med smeknamnet *Bucklan*.
- 48 Motivet ”Finlands lejon”, särskilt lejonhuvudet, förekommer ofta i Ehrströms produktion. Det uppstigande lejonet ses även i hans förslag till ett vapen för Sveaborg. Hyrsky 1999, 34, 41.
- 49 Cléments visirhjälm är i motsats mera i renässansstil. Rud. Ray, *Suomen kansallisvaakuna* (Helsinki, 1932), 318.
- 50 Om ätten Schildts vapen se Magnus Bäckmark, ”Tre små sköldar: ätten Schildts vapenutveckling, *Heraldisk Tidsskrift*, 92 (2005), 72–83.
- 51 Antti Matikkala, *Kunnian ruletti: korkeimmat ulkomaalaisille 1941–1944 annetut suomalaiset kunniamerkit* (Helsinki, 2017), 309–312. I framställningen hänvisas bl.a. till Wittings roll vid avgörandet av många viktiga lösningar i handelsärenden samt anförts: ”har han vist Kammerherre Lerche en Tillid og en Aabenhjertighed i sine Meddelelser om Finlands Stilling der for Gesandten var af største Betydning. Udenrigsminister Witting har dernæst altid været en trofast Ven af Danmark og Forbindelsen mellem de to Lande.” Rigsarkivet, Udenrigsministeriet, kgl. resolutioner, Aj. 709/1941. Vi tackar Nils G. Bartholdy för denna upplysning.
- 52 Ebba Aschans arkiv, Dannebrog-sonett till vännen & Kammarherren Flemming Lerche.
- 53 Harald Hornborg, ”Witting”, *Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja – Genealogiska Samfundets i Finland Årsskrift*, 10 (1927), 353–356, 368–384.
- 54 Erkki Maasalo, *Päämäärä ennen mainetta: Rolf Witting jatkosodan ulkoministerinä 1940–1943* (Tampere, 2007), 29.
- 55 Upplysning av Lars Witting 21.8 2010.
- 56 Bernhard Olof Georg Fraser verkade som Viborgs länssarkitekt från 1907 och lektor, senare rektor vid industriskolan i Viborg. Efter förlusten av Viborg flyttade han till Helsingfors där han verkade som lärare vid Tekniska läroverket. Fraser gjorde även en ritning av sitt eget släktvapen men hans heraldiska verksamhet inskränkte sig uppenbarligen till familjekretsen. Upplysning av Frasers sonson Dick Fraser 23.8 2010.
- 57 Vesa Saarikoski, *Keskustajääkäri Aarne Sihvo: näkökulma aseellisen voiman ja yhteiskunnan vuorovaikutukseen itsenäistymisen murroksesta paasikiviläiseen toiseen tasavaltaan* (Helsinki, 1997), 396.
- 58 Enligt moderna principer för beskrivning av vapen kan Sihvos vapen blasoneras enligt följande: Medelst en tinnskura delad sköld, övre fältet rött, från skuran uppstiger Karelen bespansrade armar mellan vilka en krona, allt i guld utom ädelstenar i blått och grönt. Nedre fältet svart, murat, med fogar av silver; en medelst vågskura bildad stam av guld. I tinnskuran tre luckor, varje belagd med en guldkantad snedruta: blått, gult, och grönt.
- 59 Jukka I. Mattila, *Vapaussodan muistomitalit: The Finnish Commemorative Medals of the War of Independence 1918* (Tampere, 2001), 86–87.
- 60 Lassi Kaipainen, ”Aarno Karimo – tuntematon kunniamerkkisuunnittelija”, i Markus Anaja (red.), *Rumpu ja miekka: näkökulmia sotilasperinteeseen* (Helsinki, 2007), 74–85.
- 61 Karimo formgav bl.a. Mannerheims marskalkstav samt kragspann (till uniform). Vapnet för Parikkala kommun, tecknat av Ahti Hammar

- 1956, baserar sig på utkast av Karimo från 1948. Jaana Juvonen, *Parikkalan historia* ([Parikkala], 1996), 689–690.
- 62 Bartholdy 1983, 46.
- 63 Aarne Krogerus arkiv, V. Sakari Salokangas brev till Klaus Krogerus 8.10 1964.
- 64 Utrikesministeriets arkiv, UM 50 B Tanska, Sihvos brev till UM 12.12 1952 och UM:s (Kai Somerto) brev till finska legationen i Köpenhamn 22.4 1953.
- 65 Jouko Vahtola, Nuorukaisten sota: *Suomen sotaretki Aunukseen 1919* (Helsinki, 1997), 547.
- 66 A.W. Rancken & Kauko Pirinen, *Suomen vaakunat ja kaupungin sinetit* (Porvoo, 1949), 96. Se även Kari K. Laurila, *Sortavalan vaakuna* (Helsinki, 2002).
- 67 "NL:n lähetystö täsmentää olutasiaa" [Sovjetunionens ambassad preciserar ölsaken], *Ilta-Sanomat*, 25.4 1968.
- 68 Salovaara tog emot Frihetskorsets 1. klass 1941. Finlands Vita Ros' kommandörstecken av I klass erhöi Salovaara 1943, Takki 1944.
- 69 Det är möjligt att von Numers fick idén till Rydmans hjälmprydnad från Leo Mechelins (adlad 1876) vapen som i flaggan till hjälmprydnaden har Helsingfors vapen.
- 70 Klaus Castrén, *Suurrivistä sukuvaakunaan: Castrén-suvun vaakunan syntyvaiheet* (Helsinki, 1997), Klaus Castrén, "Castrén-Suku ry:n vaakuna", i Kari Yrjö Alarik Castrén (red.), *Castrén: sukutarinoita* ([Helsinki], 2005), 172–176.
- 71 FRA, Gustaf von Numers arkiv, box 3, Gustaf von Numers brev till Arvid Berghman 27.4 1953 (kopior).
- 72 FRA, Gustaf von Numers arkiv, box 8, P.K. Tarjannes brev till Gustaf von Numers 11.11 och 5.12 1956 samt von Numers brev till Tarjanne (kopior) 25.11 och 16.12 1956 samt 10.1 1957.
- 73 E-postmeddelande från Kimmo Kara till Antti Matikkala 15.6 2010.
- 74 E-postmeddelande från Kimmo Kara till Antti Matikkala 29.6 2009, 5.2 och 2.8 2010.
- 75 Bägge formgavs av arkitekt Olli Saijonmaa (1908–1999).
- 76 "11. Div. muistoristi", *Uusi Suomi*, 8.12 1955.
- 77 K. A. Heiskanens arkiv, i vicehäradsrhövding Antti Heiskanens ägo, Tavastehus, H. Anttila, "Jalkaväenkenraali K. A. Heiskanen vaakunan kehittelyn vaiheet" med 7 bilagor.
- 78 Markku Palokangas & Marja-Leena Hänninen, "Taiteilija B. O. Heinonen", *Helsingin Sanomat* 9.4 2009. Heinonen ritade veterligen endast några personvapen, av vilka ett är Ilkka J. Ignatius vapen från 1981. Olof Eriksson ritade en ny version av detta 1984 och han är registrerad som vapnets tecknare i Heraldiska Sällskapets i Finland vapenregister.
- 79 I teckningen från 1974 är vapenkompositionen redan färdig men sköldens fält i blått i stället för grönt. FRA, Gustaf von Numers arkiv, box 16.
- 80 FRA, Gustaf von Numers arkiv, box 6.
- 81 Denna tidsperiod bevarade Paloheimo som positiv. När han överlämnade det i Östra Karelén en gång verkande handelsbolaget Ab Vakos historik till president Urho Kekkonen 1971 konstaterade han att dess verksamhet hade utgjort "en liten början till den utrikespolitik med vilken" hade skapats "mycket förtroliga relationer till den östra grannen". Marko Paavilainen, *Eversti: upseeri ja teollisuusmies Olli Paloheimo* ([Helsinki], 2006), 47.
- 82 Kimmo Kara (red.), *Heraldiikan opas* (Helsinki, 1998), 47.
- 83 Av de 357 släktvapen, vilka introducerats på Finlands riddarhus år 56, eller 16%, beskrivna med devis i Granfelts vapenbok och efter dess publicering i fastställda vapenteckningar. G.F. Granfelt, *Finlands Ridderskaps och Adels vapenbok jemte beskrifning* (Helsingfors, 1889); Torssten G. Aminoff, "Riddarhusets yngsta vapen", *Gentes Finlandiae*, V (1981), 15–23.
- 84 Över hälften av ca 2500 i dansk heraldik kända motton kommer från riddarvapen. Peter Kurild-Klitgaard, "The Motto in Heraldry, with Special Reference to Danish Arms", i Jean Morichon (red.), *Généalogie & Héraldique: Actes du 24e congrès international des sciences généalogique & héraldique: Besançon – France 2/7 mai 2000* (Paris, 2002), 159–161.
- 85 Vi tackar professor H. K. Riikonen och professor Sari Kivistö för kommentarer kring dessa.
- 86 Vergilius, *Aeneiden*, övers. Ingvar Björkeson (Stockholm, 1988), 138.
- 87 Reijo Pitkäranta, *Suomen kirkkojen latina – EFIL, Ecclesiarum Finlandiae Inscriptiones Latinae; piirtokirjoitukset kirkoissa, kellotapuleissa ja hautausmailla* (Helsinki, 2004), 81.
- 88 Gustaf von Numers, "Vaakunoiden käyttö

- ryijyissä”, *Virkkaus- ja neuletyöt*, talvinumero 1954, 30.
- 89 Pollux, ”Porvarisvaakunan renessanssi”, *Kuvaposti*, 12 (1960), 7.
- 90 Peter Kurrild-Klitgaard, ”Våbenrulle for Societas Heraldica Scandinavica 1959–2009: Våbener for styrelsemedlemmer og -suppleanter, samt æresmedlemmer, i anledning af selskabets 50 års jubilæum”, *Heraldisk Tidsskrift*, 100 (2009), 481.
- 91 FRA, Olof och Salme Erikssons arkiv, box 14, Olof Erikssons brev (kopia) till vicehäradsövding Erkki Virkkunen 13.4 1973.
- 92 Laura Enckells brev till Antti Matikkala 21.9 2000.
- 93 Klaus Castrén, *Suurrivistä sukuvaakunaan: Castrén-suvun vaakunan syntyvaiheet* (Helsinki, 1997), 5–12. Klaus Castrén, ”Castrén-Suku ry:n vaakuna”, i Kari Yrjö Alarik Castrén (red.), *Castrén: sukutarinoita* ([Helsinki], 2005), 172–176.
- 94 Kung Frederik IX påpekade att hon var den yngsta mottagaren av denna orden. Upplýsning av Liisa Kolehmainen-Häyhä 5.8 2010.
- 95 FRA, Olof och Salme Erikssons arkiv, box 16, bilaga till Olof Erikssons brev till Bo Tennberg 13.4 1981 och brev (kopia) till Liisa och Antti Kolehmainen 6.5 1980.
- 96 FRA, Gustaf von Numers arkiv, box 3, Gustaf von Numers brev till Arvid Berghman (koncept) 31.8 1956; *Ibid.*, box 5, Ragnar R. Grönvalls brev till Gustaf von Numers 16.10 1956. Komponering av Kekkonens vapen har diskuterats i Antti Matikkala, ”Presidenttien vaakunat”, i Tiina Miettinen, *Tasavallan juuret: Suomen presidenttien esipolvet* (Helsinki, 2017), 135–136.
- 97 Denna tolkning publicerades i svart-vitt i Olof Erikssons bok *Heraldiikka ja symbolit: opas heraldisten tunnusten muotolon perusteisiin* (Helsinki, 1982) 36. Ingen finne har erhållit Dannebrogorden med kedja.
- 98 Lahdensuo hade kommit i beröring med ordensärenden då han var medlem i en kommitté, tillsatt av president Relander, för att förbereda instiftandet av Kaleva Svärdsorden 1928. Till kommittén hörde även generalerna Sihvo och Malmberg. Projektet föll på det att Sunila ”observerade” att det inte fanns pengar för ändamålet. Aarne Sihvo, *Muistelmani* (Helsinki, 1956), II, 148–151.
- 99 Onni Talas, *Muistelmia: itsenäisyyssenaattorina ja lähettiläänä kymmenessä maassa* (Porvoo, 1960), 144.
- 100 FRA, Gustaf von Numers arkiv, box 5, jägaröversten A. A. Kailas promemoria 15.5 1970, ”Kankarin Kailat, Sukumerkin taustatekijät”.
- 101 Pirhonen, som var stationerad i Åbo vid denna tid, vände sig till Tom C. Bergroth som rekommenderade von Numers att formge dennes vapen.
- 102 FRA, Gustaf von Numers arkiv, box 6, Gustaf von Numers brev till Jouko K. Pirhonen (koncept) 21.11 1973 och Pirhönens brev till von Numers 16.12 1973.
- 103 Gustav [sic] von Numers, ”Die heutige heraldische Kunst in Finnland”, i Hans-Ulrich Frhr. v. Ruepprecht et al. (Herausg.), 12. *Internationaler Kongress für genealogische und heraldische Wissenschaften*, München 1974 (Stuttgart, 1978), Band H, 297.
- 104 Samtal mellan Gustaf von Numers och Tom C. Bergroth i mitten av 1970-talet.
- 105 FRA, Olof och Salme Erikssons arkiv, box 1.
- 106 I några av de förslag som gjordes under 1920-talet, bl.a. i arkitekt Oiva Kallios förslag, förekommer grankvisten som en del av Finlands vapen. Ray 1932, 88.
- 107 Bartholdy (red.), *Roser og løver på kors og skjold*, 30–31. Förteckningen över finnar som mottagit Dannebrogordens storkors baserar sig på den som danska ordenskapitlet gjorde 26.11 1975 på begäran av Finlands ambassad i Köpenhamn. FRA, Gustaf von Numers arkiv, box 6.

Endringer i norsk lovgivning om kommunevåpen og kommuneflagg

Av Lyder Marstrander

TITLE: Changes in Norwegian legislation regarding civic arms and civic flags.

ABSTRACT: The article presents the recent changes in Norwegian legislation regarding civic coats of arms and civic flags as of 1st January 2018, and the historic background for the previous partial legislation on this subject, the role of the archivist and heraldist Hallvard Trætteberg and the National Archives, the government proposition, the comments from the Norwegian Heraldry Society and the subsequent result enacted as new legislation.

KEYWORDS: Norway, Hallvard Trætteberg, civic arms, civic flags, new legislation.

AUTHOR INFORMATION: Lyder Marstrander, mag.art., former Senior Advisor for the Directorate of Cultural Heritage, Norway, lmarst@online.no

Ved kgl resolusjon av 15.12.2017¹ ble det foretatt endringer i kommuneloven og lov om flagging på kommunale bygninger.² Bestemmelsene om kommunevåpen i loven om flagging ble i endret tilstand overført til lov om kommuner § 3 nr. 6 med virkning fra 1.1.2018.³ Tilsynelatende er dette en liten endring, men den har store konsekvenser.

Tidligere bestemmelser.

Flagging fra offentlige flaggstenger har tidligere vært regulert i Lov om flagging på kommunale bygninger av 1933. Loven bestemmer at på kommunale bygninger, eiendommer og kommunale institusjoner kan det bare flagges med det norske flagg uten

splitt og tunge, det samiske flagg eller kommune- eller fylkesflagg. I 2014 ble det vedtatt en unntaksbestemmelse til loven som bestemmer at man i forbindelse med spesielle arrangement, f.eks idrettsstevner, kan bruke andre flagg. Den samme unntaksregel gjaldt også på flaggstenger som var frittstående på torg og broer og lignende og som ikke fremstår som en integrert del av et kommunalt bygningskompleks.

Bakgrunnen for loven var at det i 1930-årene begynte en praksis med å flagge med "politiske" flagg på kommunens bygninger. Dette ønsket ikke staten, kommunale bygninger skulle ikke kobles til et bestemt parti, men være felles for hele kommunen. Denne loven ble imidlertid aldri håndhevet strengt.

Ill. 1: Våpen for Oppegård (Harald Hallstensen), Nord-Fron (Hallvard Trætteberg), Re (Arvid Sveen), Dønna (Odd Fjordholm) og Nærøy (Einar H. Skjervold) kommuner. Arkivverket.

Arms for Oppegård (Harald Hallstensen), Nord-Fron (Hallvard Trætteberg), Re (Arvid Sveen), Dønna (Odd Fjordholm) and Nærøy (Einar H. Skjervold) communities. National Archives, Norway.

Loven krever at kommuneflagg skal godkjennes av Kongen, men sier ikke noe om godkjenningsordningen. I praksis er det kommunevåpenet som brukes på kommuneflagg og tilsvarende på fylkesflagg, men loven nevner ikke noe om dette. I praksis har det derfor vært at selve våpenet må godkjennes av Kongen før det kan brukes i flagg på kommunale og fylkeskommunale bygninger.

Godkjenningen av kommunevåpen var ikke basert på lov eller forskrift, men på langvarig forvaltningspraksis siden 1898.⁴ Denne praksis besto i at Arkivverket (som før het Riksarkivet) både fungerte som en rådgivende instans for kommunene i forbindelse med utforming av nytt kommunevåpen og for Justisdepartementets kommunalavdeling, senere Kommunal- og moderniseringsdepartementet før våpenet ble fastsatt av Kongen i statsråd. Formelt sett er ikke dette rådet til departementet bindende, men vi har ingen eksempler på at Arkivverkets råd ikke er blitt fulgt. I praksis kan man nok si at det var en fast ordning. Og på Lovdata er dette betegnet som "Hjemmel: Sedvanerettslige regler".⁵

Siden 1930-tallet har Arkivverket lagt vekt på en heller streng praksis hvorledes kommunevåpen skulle se ut. Disse retningslinjer ble utarbeidet av daværende førstearkivar Hallvard Trætteberg (1898-1987).⁶ Det ble lagt vekt på at våpenet skal ha enkle former, ett motiv og to farger, og våpenet skulle kunne blasoneres. Disse prinsipper har vært lagt til grunn for Arkivverkets uttalelser i enkeltsaker, men dette er, som nevnt, ikke fastsatt i forskrift eller lov. Arkivverkets praksis var strengere enn andre land i Norden, men ordningen har medført at den norske kommuneheraldikken gjennomgående er av høy kvalitet og er preget av god forståelse av heraldikkens prinsipper, noe som har blitt lagt merke til utenfor landets grenser. Det er allikevel grunn til å påpeke at Arkivverkets strenge fortolkning kunne mykes opp noe uten at det ville gå utover den heraldiske kvaliteten på nye kommune- og fylkesvåpen.

Når et nytt kommunevåpen skulle fastsettes i statsråd ble våpenet definert ved hjelp av blasoneringen, det ble ikke henvist til noe bilde av våpenet.⁷ Hensikten med et våpen er at det markerer eiers identitet, sam-

Ill. 2: Våpen for Bodø (Hallvard Trætteberg), Vindafjord (Arvid Sveen / Vigdis Viland), Ski (Truls Nygaard), Nissedal (Halvor Holtskog) og Sveio (Kolbjørn T. Ekkje) kommuner. Arkivverket.

Arms for Bodø (Hallvard Trætteberg), Vindafjord (Arvid Sveen / Vigdis Viland), Ski (Truls Nygaard), Nissedal (Halvor Holtskog) and Sveio (Kolbjørn T. Ekkje) communities. National Archives, Norway.

tidig som det skal være lett gjenkjennelig og kunne brukes både i store formater og i små formater. Med Trættebergs prinsipper har våpnene virket på denne måten.

Som vi ser kunne ikke kommunen flagge med sitt eget våpen uten at det var fastsatt av Kongen i Statsråd, og det har da vært den formelle grunn for endringen. Men det har også vært et ønske fra Arkivverket å slutte med denne rådgivingsordningen. Dette vil jeg komme tilbake til.

Prosessen frem til endring.

I desember 2016 sendte Kommunal- og moderniseringsdepartementet ut et forslag til høring et forslag til forenkling av regelverket for godkjenning av kommunevåpen og kommuneflagg. Departementet foreslo å oppheve loven om flagging av 1933 og at kommunen/fylkeskommunen selv kunne fastsette sitt våpen uten godkjenning av Kongen. Disse bestemmelser skulle inngå som et nytt punkt i den gjeldende kommunelov. Departementet mente også at det burde fremgå av den nye lov at kommunene har eksklusiv kompetanse til å fatte slike vedtak.

Dette innebar også at Riksarkivets rådgivingstjeneste ble avsluttet.

Departementets begrunnelse

Endringen ble fra departementets side begrunnet med kommunalt selvstyre og kommunens rett til selv å bestemme sitt våpen som et ledd i identitetsbyggingen. Men det er ikke til å komme ifra at det har ligget en del byråkratiske vurderinger bak. Det pågår en kommunereform som vil resultere i færre kommuner. Det blir dermed behov for nye kommunevåpen til de nye kommunene. Med egengodkjenning av nye kommunevåpen vil selvfølgelig prosessen bli enklere for kommune og stat. Samtidig er det klart at Arkivverket ønsker å slutte med sin rådgivingstjeneste i forbindelse med kommunevåpen. Så på en måte var vel egentlig saken avgjort da den ble sendt på høring.

Departementet argumenterte med at en del av det kommunale selvstyret tilsier at kommunen selv har kompetanse til å fastsette sitt eget våpen fordi det er viktig i identitetsbyggingen. At kommunene har eksklusiv kompetanse bør derfor fremgå av loven.

Departementet kunne heller ikke se at det av estetiske grunner er nødvendig med offentligrettslige regler for utforming av kommunevåpen. Begrunnelsen for dette er at det allerede brukes en del kommunevåpen som ikke er godkjent, hvilket ikke er forbudt. På den annen siden fremheves det at kommunene må ha en viss informasjon og rettledning for å lage sine våpen, men dette løses etter departementets mening med at Arkivverket har opprettet en nettside med bilder av alle kommune- og fylkeskommunale våpen. I tillegg mener departementet at kommunene kan om nødvendig hente ekstern konsulenthjelp og henviser i den anledning til Norsk Heraldisk Forening.

Et problem som kan tenkes å oppstå er at et kommunevåpen blir tatt i bruk av andre enn kommunen uten å søke kommunen om tillatelse først f eks i markedsføringshensikt. Her har departementet sett på straffeloven⁸, varemerkeloven og designloven som forbyr uhjemlet bruk av offentlige våpen. All den stund kommunen selv vedtar et våpen er det beskyttet som offentlig våpen i forhold til disse lover.

Deres konklusjon er da at en statlig godkjenningsordning er et uforholdsmessig ressurskrevende tiltak og at et mer kostnads-effektivt tiltak er å fastsette krav i kommuneloven om at våpenet må være "unikt og ikke være egnet til å forveksles med eksisterende våpen eller segl".

Høring

Høringsnotatet⁹ ble sendt ut til alle departementer, fylkeskommuner, fylkesmenn, kommuner og alle politiske partier i tillegg

til 43 foreninger, aviser og fagforeninger. Til sammen ble det sendt ut nesten 500 høringsbrev, av disse svarte 39 høringsinstanser, dvs en svarprosent på ca 7,8 %:

- 19 *positive*: 15 kommuner, 2 fylkeskommuner, Kommunens Sentralforbund, Arkivverket
- 9 *negative*: NHF med tilslutning av Arkivforbundet, Norsk Slektshistorisk Forening, Norges Kulturvernforbund, Slekt og data, Landslaget for lokalhistorie. Tillegg leverte to privatpersoner egne uttalelser.
- 11 uttalte at de ikke hadde noen kommentarer.

Ser vi bort ifra de 11 som svarte at de ikke hadde noen kommentar, vil vi få en svarprosent på ca 5,6 %. Så dette har ikke vært en sak som vakte engasjement. Interessant er det at ingen aviser, så vidt jeg har kunnet registrere, har omtalt saken.

Norsk Heraldisk Forening leverte en omfattende høringsuttalelse hvor hovedpunktene var følgende:

- 1 Det er fortsatt behov for en lovbestemmelse om flagging ved kommunenes offentlige bygninger mv.
- 2 Det bør være et krav i loven at det kommunevåpen som vedtas skal være heraldisk og kunne blasoneres.
- 3 Et pålegg om å innhente heraldisk rådgivning før vedtak bør fremgå i loven.
- 4 En registreringsfunksjon tillagt en kontrollfunksjon bør opprettholdes.
- 5 Arkivverket bør fortsette med sin rådgivende og kontrollerende virksomhet.
- 6 Lovteksten bør ikke utformes slik at den

forhindrer at andre kan utøve disse funksjonene om dette viser seg mer hensiktsmessig.

- 7 Innføring av en frivillig statsrådsbehandling av nye våpen bør vurderes.
- 8 En kortversjon av de heraldiske regler bør fremgå av en forskrift til loven.
- 9 NHF tilbyr sin heraldiske kompetanse ved utarbeidelse av kommunevåpen.

Norsk Heraldisk Forenings begrunnelse for disse punktene

- 1 Behovet for loven er ikke borte i dag. At uhjemlet flagging ikke finner sted skyldes i høy grad loven. Men trenden i dag er at sponsorer vil kjøpe seg plass også på steder hvor det skal være reklamefritt.
- 2 Bruken av kommunevåpen knytter an mot heraldikken. De heraldiske reglene ivaretar at våpnene er lette å oppfatte i flere formater ved siden av å være eierens kjennetegn.

Norske kommunevåpen har vunnet anseelse, langt utenfor landets grenser på grunn av sin klare stil. Det er derfor gledelig at Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) signaliserer at de vil videreføre denne tradisjonen, men NHF er overrasket over at høringsnotatet i så liten grad vektlegger heraldikken som uttrykksform. At kommunevåpen skal være heraldiske må presiseres. Dette vil fremgå ved å sette krav om at et kommunevåpen skal kunne beskrives med heraldisk fagspråk (blasoneres). Vi foreslår at de heraldiske regler bør vedlegges loven som forskrift.

- 3 Heraldisk kunnskap er lite utbredt, og vi

kan ikke forvente at en kommune i utgangspunktet har slik kunnskap. Det bør derfor ligge en plikt for kommunen til å innhente råd før vedtak fattes.

- 4 Av høringsnotatet fremgår det at Kommunal- og moderniseringsdepartementet ikke ønsker å videreføre en statlig registreringsordning og kontrollfunksjon. Vi er betenkt over at den registreringsfunksjon som foreslås skal skje etter at vedtak er fattet i kommunen. Dermed faller den kontrollfunksjonen bort som Arkivverket tidligere hadde. Vi anser at det i registreringsprosessen burde ligge en mulighet for å avvise våpen som er helt på siden. Det burde derfor være naturlig å videreføre Arkivverkets oppgave.
- 5 Rådgivingsfunksjonen bør ivaretas av et forvaltningsorgan med tilstrekkelig fagkompetanse. Slike forvaltningsorgan i dag er Arkivverket, Forsvaret og Utenriksdepartementet. Heraldisk forening synes det er naturlig at Arkivverket fortsetter sin virksomhet.

På den annen side bør ikke loven hindre andre i å bidra med rådgiving. NHF besitter stor heraldisk kompetanse og er villig til å bidra med råd og veiledning. Dette er helt i tråd med foreningens formål. Sporadisk har foreningen allerede bidratt med sin kompetanse til noen kommuner, men all NHFs virksomhet er basert på frivillig innsats fra medlemmenes side. Dette omfatter også det arbeidet som nedlegges av medlemmene i vårt Rådgivende utvalg. Frivilligheten kan være en begrensende faktor for hvor stor og tidkrevende bistand foreningen kan påta seg. Vi har allerede på vår hjemmeside en artikkel

**Norsk Heraldisk Forenings
forslag til lovtekst**

**Lov om flagging
på kommunale
bygninger**

På eller fra kommunenes offentlige bygninger, eiendommer og kommunale institusjoner må kun brukes flagg som nevnt i lov 10. desember 1898 nr. 1 § 1 (uten splitt og tunge), det samiske flagget eller flagg med samme motiv som kommunevåpen.

**Ny tekst i
Kommuneloven**

Kommunestyret fatter vedtak om kommunevåpen. Fylkestinget fatter vedtak om våpen for fylkeskommunen. Vedtak fattes etter å ha innhentet kompetent heraldisk rådgivning.

Våpen etter første ledd skal være unikt og ikke egnet til å forveksles med eksisterende våpen.

Våpen med blasonering skal sendes uten ugrunnet opphold til Arkivverket, eller den etat som Kongen fastsetter, for registrering etter at vedtak er fattet etter første ledd. Våpen som ikke tilfredsstiller kravene etter annet ledd, skal nektes registrering.

(Videre anbefaler vi at det i tilknytning til loven utferdiges en forskrift, inneholdende de grunnleggende heraldiske regler, med pålegg om at disse skal være styrende for komposisjon av nye våpen.)

**Departementets forslag i Stortingetsproposisjonen, Prop. 157 L
(2016–2017)¹⁰**

På eller fra kommunenes offentlige bygninger, eiendommer og kommunale institusjoner må kun brukes flagg som nevnt i lov 10. desember 1898 nr. 1 om Norges Flag § 1 (uten splitt og tunge), det samiske flagget eller kommune- eller fylkesflagg

Kommunestyret selv fatter vedtak om kommunevåpen og kommuneflagg. Fylkestinget selv fatter vedtak om fylkesvåpen og fylkeflagg.

Kommunale og fylkeskommunale våpen og flagg skal ikke være egnet til å forveksles med eksisterende kommunale eller fylkeskommunale våpen eller flagg, eller annet tegn omfattet av straffeloven § 165 bokstav b og § 166, et statsflagg, eller noe som er egnet til å oppfattes som slikt tegn eller flagg.

Kommunen og fylkeskommunen skal uten ugrunnet opphold sende vedtatte våpen og flagg til Arkivverket. Arkivverket skal publisere våpen og flagg uten ugrunnet opphold. Departementet kan gi forskrift om innsendingen og publiseringen.

om hvordan man skal gå frem for å lage et privat våpen. Denne artikkelen vil vi tilpasse til også å omfatte kommunale våpen.

Forslag til lovtekster

Vårt innspill endte med forslag til lovtekst i de to lover endringen gjelder. For sammenlignings skyld har jeg satt opp NHFs forslag til lovtekst sammen med departementets forslag.

Hvis vi skal oppsummere prosessen, virker det som om innspillet fra Norsk Heraldisk forening støttet av de 5 kulturhistoriske foreninger har hatt sin virkning. For det første har loven om flagging på kommunale bygninger blitt opprettholdt til tross for at departementet i høringsnotatet foreslo den opphevet. Departementet har fulgt tekstforslaget til Heraldisk Forening nesten ordrett. På den annen side har departementet i Stortingsproposisjonen sagt at de vil se nærmere på loven og eventuelt komme med nye forslag, så siste ord er ikke sagt her.

Når det gjelder den nye teksten i kommuneloven har departementet i liten grad fulgt vårt forslag. Vårt ønske om at Arkivverkets rådgivingstjeneste skulle fortsette, er ikke tatt hensyn til, likeledes vårt ønske om at rådgiving skal skje før vedtak fattes. Vi fikk heller ikke gjennomslag for at registreringsmyndigheten, dvs Arkivverket, skulle få mulighet til å nekte våpen som er fullstendig utenfor. Imidlertid har departementet opprettholdt et kvalitetskrav til nye kommunevåpen, nemlig at de ikke skal kunne forveksles med eksisterende våpen. Men hvem skal bedømme det?

I det hele tatt må man forundre seg over

Arkivverkets rolle i denne saken, de ønsker ikke på noen måte å engasjere seg. 120 års forvaltningspraksis er nå avsluttet. Men jeg tror at Heraldisk Forening har markert seg sterkt i denne saken, og jeg tror vi vil oppleve pågang fra de nye kommuner når det gjelder nye kommunevåpen.

Noter

- 1 <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/kommunene-far-selv-velge-kommunevåpen-og-kommuneflagg/id2582154/>
- 2 <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Vedtak/Beslutninger/Lovvedtak/2017-2018/vedtak-201718-007/>
- 3 <https://lovdata.no/NL/lov/1992-09-25-107/§3>
- 4 Se Hallvard Trætteberg: «Statens forhold til heraldikken i Norge», Meddelanden från Riksheraldikerämbetet, bind 7, Stockholm 1938, side 18.
- 5 F.eks. her<. <https://lovdata.no/dokument/OV/forskrift/1965-03-26-3?q=kommunev%C3%A5pen>
- 6 Se bl.a.: Trætteberg: «Heraldiske farvelover», Meddelanden från Riksheraldikerämbetet, bind 7, Stockholm 1938, og Hans Cappelen og Knut Johannessen: Norske kommunevåpen, Oslo 1987 (med tilleggshefte 1988), side 38
- 7 Men tegning skulle normalt følge med søknad om godkjenning og et eksemplar av tegningene ble arkivert hos Riksarkivet der de ennå finnes. Se her: <https://foto.digitalarkivet.no/fotoweb/archives/5027-Kommunev%C3%A5pen/>
- 8 Se; Hans Cappelen: Ny norsk straffelov med endringer for offentlige våpen, flere andre kjennetegn og symboler», Heraldisk Tidsskrift, bind 12 nr. 112, København oktober 2015, side 79–84
- 9 <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forenkling-av-regelverket-for-kommunevåpen-og-kommuneflagg/id2524016/>
- 10 <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-157-l-20162017/id2557810/sec1>

Heraldisk litteratur siden sidst

Italienska kommunvapen

Mario Carassai m.fl.: *Le Marche sugli scudi. Atlante storico degli stemmi comunali*. Fermo: Andrea Livi Editore, 2015. ISBN 88-7969-353-0. 245 s. 40 €

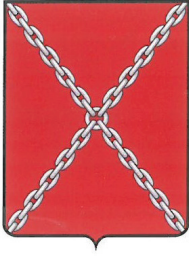
Renzo Barbattini m.fl., *Le api delle città. La figura dell'ape nell'araldica civica italiana*. San Godenzo: Edizioni Montaonda, 2016. ISBN 9788898-186150. 243 s. 25 €

Marche är en italiensk region omkring Ancona på Adriatiska havets kust. I *Le Marche sugli scudi*, Marche/märkena på sköldarna, finns en detaljerad presentation av städernas och kommunernas nu använda vapen och heraldiska kulturarv. Boken är i stort format, 24 x 32 cm, och rikt försedd med färgillustrationer. Det finns bilder på mynt, utsmyckningar på byggnader, konstverk, stämplat, brevpapper, vinjetter i tryckta verk, handskrifter etc. Bilderna visar inte bara vapnens historia utan också hur samma vapen har framställts i olika tidsperioder och sammanhang.

Om de nu aktuella vapnen kan sägas att de är bra tecknade och att många också är heraldiskt bra, även om en del visar upp brott mot tinkturregeln – särskilt möts blått och grönt förvånansvärt ofta. Det förefaller dock som om detta har gamla rötter i de

flesta fall. Något överraskande för en svensk läsare är att den svenske heraldikern, "l'araldista svedese", Torsten Waldemarsson år 1984 gjorde en ny version av Montecopiolos vapen. Torsten Waldemarsson var konstnär och delvis verksam i Italien.¹ Vapnet fick då en adlig krona, som oriktigt (såvida inte det mot förmodan är Landskrona som åsyftas) anges vara den svenska kronan för kommuner och är unik i Italien. Bortsett från detta, otvivelaktigt något speciella, fall framstår texterna som väl underbyggda. Det är under alla förhållanden en glädje att ta del av boken och se de många exemplen på hur heraldiken har använts genom århundradena och hur de olika vapnen i praktiken fungerat som symboler för städer och kommuner.

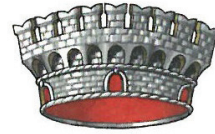
Boken *Le api delle città* behandlar inte en region utan hela Italien men begränsar sig till vapen där bin finns med. Åtten Barberini och påven Urban VIII hade som vapen i blått tre bin av guld, ordnade två över ett. Bina finns i många italienska kommunvapen, och även bikupor och honungskakor finns representerade. Denna bok är mindre och innehåller mestadels inte några historiska exempelbilder utan en bild på varje vapen som tas upp. Boken kunde också ha innehållit ett mer omfattande generellt avsnitt om binas symboliska betydelse i vapnen.

Vapen för staden Force i provinsen Ascoli Piceno i regionen Marche. Vapnet är talande och symboliserar styrka, *forza*. Här ses vapnet i nytecknad version, hugget i sten i en portal på stadshuset och i en barockversion med tillagda dekorativa element i en frontespis från år 1665.

Le Marche sugli scudi visar vilken möjlighet det kan finnas i att ta fram äldre versioner av vapen och visa hur dessa har utvecklats genom tiderna. På så sätt blir det tydligt i vilka sammanhang vapnen har använts och hur regeln att vapnet definieras av sitt innehåll och inte av en viss utformning har tillämpats. *Le api delle città* visar att det kan vara intressant att sammanställa vapen med ett visst gemensamt innehåll. Sammantaget är det fråga om två helt olika sätt att presentera ett lands eller en regions kommunala heraldik, och båda förtjänar att kunna användas som inspiration för andra författare.

Martin Sunnqvist

Vapen för staden Offlaga i provinsen Brescia, Lombardiet. Biet är en symbol för arbetsamhet och lojalitet. Vapnet omges av, utöver murkronan, de för italienska kommunvapen karakteristiska lager- och ekkvistarna.

Not

- 1 Se "Konstlexikonett Amanda" (<https://www.lexikonettamanda.se/show.php?aid=17502>) och betr. Torsten Waldemarssons framtagande av Birgittinordens vapen Vapenbilden nr 26, 1989, s. 310 och 323. I övrigt verkar han inte vara känd som heraldiker i Norden.

Henrik Berner 1918–2016

Kammerherre Henrik Alexander Berner, der afgik ved døden 5. oktober 2016, var i en årække en central person indenfor den danske heraldiske verden. Berner, der var uddannet civilingeniør og i mange år ejede og drev familiegodset Clausholm nær Hadsten, fik fra barnsben heraldikken og genealogien ind hjemmefra. Faderen var således den navnkundige genealog og personalhistoriker lensbaron Hans Berner-Schilden-Holsten til Langesø og Clausholm, hvis bogstaveligt monumentale slægtsbog er et hovedværk blandt nyere danske slægtsbøger. Den yngre Berner videreførte faderens interesser og lavede selv det relativt ukendte men blandt kendere meget værdsatte "Berners Karto-tek", der på kartotekskort analyserer alle sammensatte danske adelsvåbener og udleder deres bestanddeles oprindelse. Berner skrev også en længere artikel om Selby-slæg-

tens heraldik, samt et par artikler til personalhistoriske og heraldiske tidsskrifter, bl.a. om bitegn og Gyldenløvernes våbener.

Henrik Berners bidrag indenfor heraldikken var dog ikke mindst indenfor det organisatoriske. I efterdønningerne på 2. verdenskrig var der spændinger internt i Dansk Selskab for Heraldik og Sfragistik, hvilket førte til dannelsen af Dansk Heraldisk Samfund af 1946, som Berner var formand for til dets opløsning i 1959. Det skete til fordel for Societas Heraldica Scandinavica, i hvis styrelse Berner efterfølgende fik plads (1959–70). Hans lokale engagement fra Heraldisk Samfund blev samtidigt overført til en funktion som den første leder af den københavnske lokalafdeling af SHS (1961–64) (i dag Dansk Heraldisk Selskab).

Peter Kurrild-Klitgaard

Kardinal Andrea Cordero Lanza di Montezemolo 1925–2017

Kardinal Montezemolo døde den 19. november 2017 i Roma. Han var født i Torino den 27. august 1925 som Nobile Andrea Cordero dei marchesi di Montezemolo i en gammel piedmontesk familie, eldste sønn av den senere oberst Giuseppe Cordero Lanza di Montezemolo og Amalia de Matteis. Faren ble under den tyske okkupasjon leder for den militære motstandsbevegelse i Roma og henrettet av nazistene i 1944 sammen med 334 andre gisler ved Ardeatina-massakren. Moren deltok som en av de få kvinnelige observatører under det Andre Vatikan konsil.

Efter skolegang i Torino og arkitektstudier i Roma, virket Montezemolo som arki-

tekt i flere år før han viet seg til geistlige studier. Han ble ordinert i 1954 og studerte 1957–1959 ved det Pavelige Kirkeakademi som er Vatikanets skole for diplomater. I 1960 begynner en lang diplomatisk karriere som omfatter stasjoneringer i Mexico, Japan, Kenya før han utnevnes til erkebiskop i 1977 og pavelig ambassadør eller nuncio i Papua New Guinea, og derefter i Honduras, Nicaragua og Uruguay.

I 1990 blir Montezemolo utnevnt til pavelig delegat til Jerusalem og Palestina og i 1994 etter opprettelsen av fulle diplomatiske forbindelser mellom Vatikanet og Israel som den første pavelige nuncio til Israel. Han avslutter sin diplomatiske karriere i det

prestisjefylte embedet som nuncio til Italia (og San Marino) 1998–2001. I 2006 utnevner pave Benedikt XVI ham til kardinal.

Montezemolo fattet tidlig interesse for heraldikk, men det var først etter at han gikk av som aktiv diplomat at han med alvor kunne dedikere sin tid til heraldikken. Han utarbeidet våpen for flere biskoper, men er mest kjent for våpenet for Benedikt XVI. Det sies også at det var på hans råd at Pave Francis' pavelige våpen ble modifisert i løpet av de første uker etter dennes valg til ny pave. Derimot maktet Montezemolo ikke å overtale Benedikt til å endre sitt våpen etter sin avgang med inkludering av en brisure for å representere sin nye status som pave emeritus.

I 2014 utgir han en heraldisk håndbok for den katolske kirke *Manuale di Araldica Ecclesiastica nella Chiesa Cattolica* (anmeldt i *Heraldisk Tidsskrift* Bind 12, nr 114).

Som heraldiker har han nok satt mest spor etter seg ved utarbeidelse av våpen for Benedikt XVI og fjernelsen av tiaraen i det

pavelige våpen, et av de mest tradisjonelle symboler på den pavelige verdighet. Denne nye heraldiske tradisjon ble videreført i våpenet for pave Francis, selv om det ikke var Montezemolo som stod for dette.

I forbindelse med det pavelige våpen for Benedikt skriver Montezemolo selv på Vatikanets hjemmesider:

The Holy Father Benedict XVI decided not to include the tiara in his official personal coat of arms. He replaced it with a simple mitre which is not, therefore, surmounted by a small globe and cross as was the tiara. The Papal mitre shown in his arms, to recall the symbolism of the tiara, is silver and bears three bands of gold (the three powers: Orders, Jurisdiction and Magisterium), joined at the centre to show their unity in the same person.

Begravelsesseremonien ble avholdt 21. november 2017 i Peterskirken med deltagelse av pave Francis.

Dr. Audun Lem

Vejledning til forfatterne

Manuskripter indsendes til redaktionen i ét eksemplar, mens forfatteren selv beholder en kopi. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendte manuskripter, billeder m.m., men returnerer i øvrigt billedmateriale efter brugen.

Manuskripter maskinskrives på A4-ark med 1 ½ linjes afstand og 4-5 cm bred margen. Forkortelser bør så vidt muligt undgås (altså ikke H.T. eller lignende, men: Heraldisk Tidsskrift). *Referencer og litteratur* samles efter artiklen eller indsættes evt. i *Noter*. Egentlige artikler skal være forsynet med et *abstract* på engelsk. Normalt skal dette være på 100–200 ord – ca ½ trykside. I tillæg til dette sammendrag skal der foreligge forslag til nøgleord (*keywords*), dog ikke flere end max. 5–10 ord pr. artikel.

Artikler og anmeldelser sendes elektronisk tillige med en udskrift på papir. Det digitale materiale kan om nødvendigt sendes på CD/DVD. Den elektroniske tekst leveres som Word eller RTF. Hvis tekst og billeder tilsammen har en datamængde på under 20 MB, kan det digitale materiale dog sendes som e-post. Den elektroniske tekst bør kun vise én teksttype, altså uden kursivering, fed type eller understregninger. Sådanne markeringer kan derimod angives i det vedlagte manuskript. I den elektroniske tekst må der ikke bruges automatisk orddelingsfunktion eller tabulator ved linjeskift. Der må ikke forekomme blanke linjer mellem afsnittene. Der skal bruges automatisk funktion til slutnoter. I papirudskriften kursiveres titler på bøger og tidsskrifter, der henvises til, og forfatternavn, titel og udgivelsesår og -sted anføres.

Anmeldelser forsynes med overskrift af følgende indhold og med tegnsætning som anført: Forfatterens/forfatternes navn/e: Bogens titel (evt. undertitel eller skriftrække). Udgivelsessted, forlag, årstallet på titelbladet og eventuelle ISBN/ISSN-numre. Antal sider (evt. romertal + arabertal, f.eks. XII, 356 s.). Ved illustrerede værker antal plancher eller blot ill., antal kort. Pris i oprindelseslandets valuta.

Billeder. Billedtekster skrives ligeledes for sig og nummereres fortløbende. Der bruges betegnelsen Ill./ill. både i brød- og billedtekst. Billedernes omtrentlige placering i brødteksten markeres i margenen. Billedforslag med tilhørende undertekster vedlægges samtidig med, at manuskriptet indsendes. Billedteksterne skal foreligge på et af de skandinaviske sprog samt på engelsk. Brugsret til billeder skal være afklaret af forfatter og fotograf/rettighedshaver og skal oplyses samtidig med indsendelse af manuskript med illustrationer.

Håndskrevne rettelser bør ikke forekomme i manuskriptet. Når manuskriptet er godkendt, får forfatteren som korrektur den af redaktionen bearbejdede tekst. Forfatteren kan ikke påregne at få korrektur af den satte tekst. Derefter kan rettelser mod manuskriptet, herunder udvidelse af tekst eller noter, ikke ventes fulgt af redaktionen. Dersom rettelser mod manuskript er tvungende nødvendige, betales de af forfatteren.

Efter udsendelsen af tidsskriftet får forfatteren et antal heraf, svarende til antallet af trykte sider i artiklen.

Societas Heraldica Scandinavica forbeholder sig som udgiver af Heraldisk Tidsskrift retten til at publicere sammenfatninger af artiklerne på selskabets hjemmeside og i internationale forskningsdatabaser. Societas Heraldica Scandinavica forbeholder sig endvidere retten til at genpublicere de trykte artikler på selskabets hjemmeside under "open access" principperne efter en vis karenstid.

Societas Heraldica Scandinavica

Stiftet 1959 i København, er samlingspunktet for alle heraldisk interesserede i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Heraldisk Selskab har styrelsesmedlemmer i alle de nordiske lande, og foruden Heraldisk Tidsskrift udsender det skriftserien Heraldiske Studier. Heraldisk Selskabs hjemmeside er på adressen: www.heraldik.org

Heraldisk Selskabs styrelse

FORMAND: Professor, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, AIH, FRHistS, Tesdorpfvej 59, DK-2000 Frederiksberg, Danmark – kurrild-klitgaard@heraldik.org

NÆSTFORMAND/SEKRETÆR: Rådman, jur.dr. Martin Sunnqvist, aih, Örajgården, Örja byväg 11 A, SE-261 51 Landskrona, Sverige – sunnqvist@heraldik.org

KASSERER: Underdirektør, Ph.D. Niels Arne Dam – dam@heraldik.org

REDAKTØR HERALDISK TIDSSKRIFT: Seniorrådgiver, cand.mag. Kaare Seeberg Sidselrud, AIH, FSA Scot, Norge – sidselrud@heraldik.org

REDAKTØR SKANDINAVISK VAPENRULLA: Heraldisk konsulent, kgl. våbenmaler, cand.mag. Ronny Andersen, AIH, Amalienborg Slotsplads 7 E, DK-1257 København K, Danmark – andersen@heraldik.org

WEBREDAKTØR: Fil.stud. Jens Christian Berlin, Sverige – berlin@heraldik.org

REDAKTØRER ELEKTRONISK NYHEDSBREV: Ronny Andersen og cand.mag. et art. Carl-Thomas von Christiernson, Danmark – christiernson@heraldik.org

SALGSANSVARLIG: Civilingeniør, cand.polyt. Bo Møller, Bækkeskovvej 23, DK-2700 Brønshøj, Danmark – moller@heraldik.org
Ortopædkirurg, dr. med. Halldór Baldursson, Island – baldursson@heraldik.org

Fhv. heraldisk konsulent, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, AIH, Danmark – bartholdy@heraldik.org

Teol.stud. Claus K. Berntsen, Sverige – berntsen@heraldik.org

Heraldisk rådgivere, fil.mag. Wilhelm Brummer, aih, Finland – brummer@heraldik.org

Forsker, Ph.D. Øystein Ekroll, FSA, Nidaros Domkirkes Restaureringsarbejder (NDR), Norge – ekroll@heraldik.org

Ph.D. Antti Matikkala, AIH, FSA, FRHistS, Finland – matikkala@heraldik.org

Museiintendent, amanuens, fil. kand. Christian Thorén, Sverige – thoren@heraldik.org

Administrator Hans Trebbien, Danmark – trebbien@heraldik.org

Skrivende medarbejdere i Heraldisk Tidsskrift nr. 117

Amanuens, ordensintendent, fil.kand. Tom C. Bergroth, AIH – tom.bergroth@turku.fi

Professor, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, AIH, FRHistS – kurrild-klitgaard@heraldik.org

Assisterende direktør, Ph.D. Audun Lem – Audun.Lem@fao.org

Arkeolog, mag.art. Lyder Marstrander – lmars@online.no

Ph.D. Antti Matikkala, AIH, FSA, FRHistS – antti.matikkala@helsinki.fi

Rådman, jur.dr. Martin Sunnqvist, aih – sunnqvist@heraldik.org

